

20.Yüzyıl Türkiye Madencilik Sektörüne Genel Bakış

GİRİŞ

Bu raporda 20.Yüzyıl Madencilik Sektörünün kurumlarıyla birlikte gelişmesi, Anadolu'nun Batılaşma Hareketini dikkate alacak şekilde; Cumhuriyet Öncesi Dönem, Cumhuriyet (1923) ile Çok Partili Döneme Geçiş (1950) Arası Dönem, 1950 ile 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları Arası Dönem ve 1980 ile Günümüz Arası Dönemler olarak incelenmiştir.

Cumhuriyet öncesi dönemde, Anadolu Madenciliği, Batının bir yandan sınai ürünlerini satabilecek, öte yandan da sınai üretim için ucuz hammadde sağlayacak dış pazarlara açılma politikasına paralel olarak yabancıların kontrolünde kalmıştı. İngilizler Susurlukta pandemit, Murgul Bakır İşletmesini, Fransızlar Balıkesir bölgesinde boraks madenlerini, Muğlabölgesinde krom madenini, Balya'da kurşun-çinko madenini, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Almanlar Zonguldak Töşkömürü Havzasını işlettiler.

Cumhuriyet ile birlikte, Devletçilik politikası kapsamında MTA ve Etibank kurularak Madencilik Sektörünün kurumsallaşması sağlandı, Madencilige dayalı Sanayileşmenin alt yapısı hazırlandı, Demir-Çelik Fabrikası kuruldu, krom ve kömür başta olmak üzere maden üretiminde önemli ölçüde artış sağlandı. 1933 yılından sonra millileştirme politikasıyla çok sayıda maden işletmesi yabancılardan geri alındı.

Çok Partili Döneme Geçiş ile birlikte, özel sektörün ve yabancı sermayenin de sıcak bakacağı bir maden kanunu 1954 yılında çıkartıldı. 1960-1970 yılları arasında ülkenin siyasi ve sosyo-kültürel yapısındaki olumlu gelişmelere paralel olarak gündeme gelen sanayileşme politikaları doğrultusunda İskenderun ve Erdemir Demir Çelik, Seydişehir Alüminyum, Bandırma Boraks ve Asit Borik, Antalya Ferrokrom, KBİ Samsun Blister Bakır, Çinkur Çinko-kurşun, Kümaş Manyezit Fabrikaları kuruldu. 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri nedeniyle, 1978 yılında 2172 sayılı Yasa ile linyit ruhsatları birleştirilerek havza madenciliğine dayalı Termik Santraller projelendirildi. Bu kapsamda linyit üretimi 5 kat artış gösterdi. Aynı Yasa kapsamında tüm Bor sahaları Etibank'a devredildi ve Bor ihracatı 25-30 milyon dolar düzeyinden 250 milyon dolar düzeyine çıktı.

1970'li yılların sonunda Gelişmiş ülkeler tarafından uygulanmaya başlanan Yeni Dünya Düzeni kapsamında geliştirilen özelleştirme politikaları, büyük zahmetlerle kurulmuş madencilik sektörüne dayalı sanayiye olumsuz yönden etkiledi. Kurumların idari ve mali yapıları bozularak zarar eden verimsiz işletmeler haline getirilmeye çalışıldı, aramacılık durma noktasına getirildi, özelleştirme kapatma ve yağma, talan politikasına dönüştü, İthalat teşvik edildi. 1980-1990 arasında planlanan santrallerin tamamlanması ile birlikte linyit ve elektrik üretiminde önemli ölçüde artışlar sağlandı ancak 1990'lı yıllarda önemli bir gelişme yaşanmadığı gibi o yapılan termik santraller ile birlikte kömür sahaları özelleştirme kapsamına alındı. Kamu madenciliğindeki olumsuz gelişmelerin yanında, özel sektöre dayalı Mermer, Seramik, Cam, Çimento ve Endüstriyel Hammaddeler sektörlerinde önemli gelişmeler yaşandı. Mermerin 1985 yılında 3213 sayılı Maden Kanunu kapsamına alınmasıyla Mermer İhracatı 25 kat arttı.

İşte Madencilik Sektörü, 20.yüzyılı neredeyse başladığı gibi sahipsiz bitirdi. Gerçekten de Madencilik Sektörü olması gereken yerde midir? Madencilik Sektörü, dönem dönem olduğu gibi siyasi otoritenin teşvik etmesi durumunda yeni bir patlama yapabilir mi? Özelleştirme Madencilik Sektörünü geliştirebilir mi? Bu soruların cevabı, bu raporda bulunmaya çalışıldı.

ANADOLU’NUN BATILAŞMA HAREKETİ

1789 Fransız Büyük İhtilalinin bütün dünyayı etkileyen, **özgürlük, eşitlik, kardeşlik** sloganlarının taşıdığı anlayış ve Batının yeni düşünce akımları 19. Yüzyıl sonlarında Osmanlı aydınlarının düşüncesinde bir bütün oluşturmuş, Batı uygarlığı ile Türk, İslam, Osmanlı düşüncesi, Fransız İnsan Hakları Bildirgesi ile birleşmiş, İmparatorlukta yepyeni bir kültür ortamı doğurmuştu.

19.Yüzyılın sonlarına doğru aydınların toplum sorunlarıyla ilgili düşünceleri, sosyal bilimler yönünden batıyı güncel olarak izleyecek düzeydi. Toplumdaki sosyal olaylar sonucunda ortaya çıkan gelişmeler ve sosyal sorunlar ile bunların nedenlerinin bilinmeksizin gerçek reformun sağlanmayacağı anlaşılmıştı. Bireylerin kendi yetenekleri ile bir sosyal değişimi başaramayacakları görüşü, reformların ancak iyi niyetli devlet adamlarınca yapılabileceği düşüncesini yaratmıştı. Temele toplumun bireyden başlayarak eğitilmesi gerçeği konulmuştu. Ekonomik yönden “devlet himayeciliği” görüşüne devletin “eğitim himayeciliği” düşüncesi katılarak böylece ileri aydınlar imparatorlukta sosyal değişim görevinin tümünü devlete yüklemişti. Değişik düşüncelere sahip Osmanlı aydınları ağırlıklı olarak demokraside birleşmişlerdi. Ancak, ilerici aydınlar Batılaşma hararetinde, Emperyalizmi göz ardı edilmiş bir Batı işbirliğini öngörmüşlerdi.

Batılaşma hareketinin asıl itici gücünü, Osmanlı egemen güçleriyle, Batı kapitalizminin kendisi oluşturmaktaydı; Başta sivil-asker bürokrasi artık üründen aldıkları paylarla biriktirilen servetlerini ve canlarını güven altına almak istiyordu. İkinci olarak, temel üretim aracı olan toprağın yeni sahipleri eşraf, ayan ve derebeyler fiili olarak el koydukları toprağın hukuksal olarak da mülkiyetini ister olmuştular. Batının özel mülkiyete ilişkin hukuk kuralları bunu sağlayacaktı kendilerine. Üçüncü olarak, ticaret ve finans kesimleri ile bütünleşen azınlıklar, yabancı uyruklu tacirler, toplumda liberal ekonominin tüm gereklerinin yerine getirilmesini istemekte ve Batılaşmadan bunu anlamaktaydılar.

Batılaşmanın bir büyük desteği de **Batının asıl kendisidir. Çünkü o yıllarda Batı, bir yandan sınai ürünlerini satabilecek, öte yandan da sınai üretim için ucuz hammadde sağlayacak dış pazarlara gerek duymaktaydı.** Böylece tüm tarafların istekleri bu dönemde birbirine uygun düşüyordu. Öyle olunca da, ekonomide liberal uygulamaya geçildi ve Batı kurumlarını topluma aktarmalar reform diye halka sunuldu. Bu kapsamda, önce 1838 tarihli Ticaret Andlaşması, 1839 tarihinde Gülhane Hattı Hümayunu, 1856 tarihinde Islahat Fermanı ve 1858 tarihinde de Arazi Kanunnamesi ilan edildi. Genç Osmanlılar, Sultan Abdülhamit’ten aldıkları söze dayanarak çok arzuladıkları 1.Meşrutiyet yönetimini 10 Aralık 1876 kurmayı başardılar ve Mithatpaşa, Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın da bulunduğu komisyonca hazırlanmış olan “Kanuni Esası” yayınlandı. Ancak, Abdülhamit verdiği söze uymayarak çok kısa bir süre sonra meclisi dağıttı. Ülkede o günlere değin eşi benzeri görülmemiş bir baskı rejimi de hemen başlamış oldu.

İlk meşrutiyet denemesi düşünürler de sadece özgürlükle uğraşmanın sorunlarına çözüm getirmeyeceği düşüncesini yarattı. Çağdaşlaşma doğrultusunda toplum düşünce yönünden

hazırlanmayınca olumlu sonuç alınamayacağı düşüncesi ve toplumu kalkındırma için yeni bir düşünce yapısının gerekli olduğu durumu ortaya çıktı.

1.Meşrutiyet denemesinden sonra, Tanzimat ile açılan okullar ile birlikte medreselerin eski konumlarını koruyarak kalmaları,Batı hukuk sistemleri girerken şeriat mahkemelerinin muhafaza edilmesi ve sanayileşmeyi hedeflerken ekonominin batılılara tanınmış olan haklar ile yerel kaynakların kullanılmasına dayanması üzerine tartışmalar yoğunlaşmaya başladı. Bu kapsamda,2.Meşrutiyet denemesi 1908 yılında Genç Osmanlıların yayınlarını okuyarak yetişen genç subayların yaptığı bir darbe ile başladı. Darbe yapanlar İttihat ve Terakki Cemiyetini bir siyasi parti olarak iktidara getirdiler. İttihat ve Terakki iktidarı bir adım daha atarak İngiliz ve Fransız emperyalizmine karşı “milli iktisat” denemesine girişti, 1914’te kapitülasyonları kaldırıp İmparatorluğun para çıkarma yetkisini Osmanlı Bankasının elinden aldı. Tarımı ve sanayii teşvik edecek yeni bir gümrük sistemi kurarak devlet eliyle “milli tüccar” yaratma politikası amaçladı. Ancak, bütün bu denemeler başarı sağlayamadı. Yarı sömürge toplum yapısı değişmeden olduğu gibi kaldı. Hanedana dayanan yöneticilerin yönetimindeki meclislerin işe yaramadığı gerçeği görüldü.Fransız ve İngiliz emperyalizmine karşı çıkan İttihat ve Terakki kadroları,sonuçta İmparatorluğu “Alman emperyalizmi ve militarizmi” nin kucağına atmaktan başka bir şey yapamadılar.

Osmanlı İmparatorluğu; 1878 Osmanlı -Rus ve Balkan savaşları, 31 Mart Vakası, 2. Meşrutiyetin ilanı, bir oldu bitti ile Birinci Dünya Savaşına girmesi ve hezimete uğraması ile son buldu ve elde kalan son toprak parçasında, Anadolu’da Milli Bağımsızlık Savaşı başladı.

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının önderliğinde başlayan Milli Bağımsızlık Savaşı, asker-sivil aydın kadroların, Anadolu eşrafiyla birlikte, yürüyüp gerçekleştirdikleri bir orta sınıf hareketiydi. Bu hareket sonuç olarak emperyalizmin Türkiye’deki nüfuzuna darbe vuran“millici”, ve “antiemperyalist” bir hareket olmuştur. Devrimci-milliyetçi kadrolar, bir yandan padişah, saltanat ve hilafeti ortadan kaldırırken ve Cumhuriyet’i ilan ederken, hukuktan eğitime, vatandaşlıktan kılık kıyafete kadar önemli sosya-kültürel değişiklikleri gerçekleştirdi ve emperyalizme karşı verilecek asıl mücadelenin iktisadi bir mücadele olacağını ortaya koydular.

Osmanlı İmparatorluğu’nun hezimete uğramasının nedenlerini değerlendiren Mustafa Kemal ve arkadaşları, “Hezimeti nasıl nedeninin, sanayi alanında önemli mesafeler almış olan ülkelerle, tarımsal gelişmeyi dahi tamamlayamamış olan bir ülkenin mücadele edemeyeceği ve başarı sağlayamayacağı” tespitinde birleşmişlerdi. Üstyapıda yapılacak değişikliklerin hayata geçirilebilmesi için altyapının da bu doğrultuda hazırlanması düşüncesi hakim olmaya başladı.

1923 yılında, İzmir’de gerçekleştirilen İktisat Kongresinde izlenecek ekonomik politikanın liberal bir politika olacağı kararlaştırıldı. Ancak, 1929 yılında dünya ekonomik krizinin patlak vermesi, özel sektörde yeterli sermaye birikiminin olmaması nedenleriyle devletçi bir politikaya gidilmesini zorunlu kıldı. Devletçilik politikası ülke ekonomisinin temel yapısının kurulması, iktisadi bağımsızlığın sağlanması yolunda önemli kazançlar sağlamıştır. Bunların başında, özellikle 1933’tensonra yabancı ortaklıkların millileştirilmesine hız verilmesi, ilk 5 yıllık kalkınma planının uygulanması, özel sermayenin karlı bulmadığı için kurmaya girişemediği bazı modern kuruluşlar, fabrikaların kurulması gelmektedir. Ayrıca,Osmanlıdan kalan borçların ödenmesine devam edilmiştir. Böylece, 1931-1945 yılları arasında uygulanan devletçilik politikası, Türkiye’nin 150 yıllık sömürgeleşme tarihinde emperyalizme karşı yürüttüğü en ciddi ve tutarlı başkaldırı oldu.Ancak, genç Cumhuriyet ile birlikte değişen ve

gelişen ekonomi ve siyasi düzen2.Dünya Savaşı ertesinde bambaşka değişimlere uğrayacak ve bugünlere kadar süren istikrarsızlığın başlangıcı olacaktır.

2.Dünya Savaşı ertesinde,Türkiye'nin ekonomik ve sosyal tablosu hayli ilginçti. Siyasi iktidar, Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri asker-sivil bürokrat kadrolarının elindeydi. Bu kadrolar çeşitli sınıf ve zümrelerin muhalefeti ile karşı karşıyaydı. Özellikle, savaş sırasında palazlanan ihracat ve ithalatçılar, banker ve tefeciler bu kadroların iktidarda indirilerek oluşacak iktidarda söz sahibi olmak ve bu güçle yabancı sermaye ile bütünleşmek istiyordu. İkinci grup, eşraf ve toprak ağaları, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun 1945 yılında kabul edilmesi ve Köy Enstitüleri'nin gelişmesi karşısında iktidara muhalefet etmekteydi. Küçük memuru, işçisi ve fakir köylüsü ile büyük halk yığınları, savaş yıllarından bürokrasinin beceriksizliklerinin yarattığı sıkıntı ve toprak reformunun yapılamamış olması nedenleriyle iktidardan soğumuştular. Böylece iç ve dış zorunluluklar, tek partili dönemden çok partili dönme geçişi gerektirmiştir. Ancak çok partili döneme geçiş ve demokrasinin sınırları halkın dışında egemen sınıflarca belirlendi.

1950'den bu yana hep egemenlik mukaddesatçı bir görüşün etkisinde kalmış, hep Atatürk ilke ve devrimlerinden,insan haklarından, ulusal eğitim sisteminden, ulusal ekonomi plan ve politikalarından tavizler verilerek, Cumhuriyet'in ilanından sonra hedeflenen ulusal egemenlik yerine parti egemenlikleri yaratılmıştır. Demokrasi, Hukuk, Ekonomi ve Eğitim kavramaları Ülkenin siyasi ve ekonomik yapısında hakim olan bu egemen grupların anladığı çerçevede çizildi ve uygulandı. Bu nedenle de ülkede ekonomik ve siyasi istikrar hiçbir zaman kurulamadı. Türkiye'nin siyasi hayatı o tarihten itibaren 27 Mayıs 1960,12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 tarihlerinde askeri müdahalelerle kesintiye uğrarken bu süreçlerde hep devrimci, demokrat ve Atatürkçü kesimler geriletildi. Ekonomi ise 24Ocak 1980, 4 Şubat 1988, 5 Nisan 1994 tarihlerinde hep işçi, memur, küçük esnaf ve köylüsünün fedakarlıklarına dayalı hazırlanan kararlar ile düzenlemeye çalışıldı ve ülke ekonomi açısından yüzyılı Aralık 1999'da IMF ile yapılan Stand-by Antlaşmasıyla tamamladı. Ayrıca, bu süreç içerisinde Türk halkı Siyasetçi-Bürokrat-Kanun Kaçaklarından oluşmuş çetelerle, yeni Hanedanlıklarla birlikte "Benim Memurum İşini bilir" anlayışı içerisinde rüşvet, hırsızlık,talan, hayali ihracat ile köşe dönme politikalarla, her türlü terör hareketleriyle, faali meçhul cinayetler ile toplu mezarlar ile tanışmış ve hatta şeriatçı hareketlerin Cumhuriyeti tehdit ettiğine şahit olmuştur.

10 Aralık 1999 Helsinki zirvesi ile AB adaylık başvurusu, Türkiye'nin mevzuatının AB Mevzuatına uyarlanması, Enflasyonun AB düzeyine indirilmesi ve Batı standartlarında demokratikleşmenin sağlanması önkoşullarıyla kabul edildi. Böylece Batıya karşı Batılaştırma hareketinde Batılı olmak için önemli bir süreç başladı

Yüz elli yıllık özgürlük ve demokrasi savaşından sonra bugün ülkemizde gelişmiş demokrasilerde tamamen yasal olan bir çok eylem hala suç olarak yargılayan bir hukuk sistemine sahipsek,Türkiye'de özgürlük ve demokrasi kavgasının kitlesel boyutlarda henüz yeni başladığı anlaşılmaktadır Bugün kamuoyunda AB sürecine sıcak bakılmasının en önemli nedenlerinden biri, 1.Meşrutiyet öncesinde de olduğu gibi, demokratikleşmenin ancak AB sayesinde gerçekleşmesinin beklenmesidir.

İşte Maden Mühendisleri Odasının"Demokratik bir Kitle Örgütü" olarak demokrasi mücadelesi tarihsel gelişmelerin sonucunda geline bu noktada başlamaktadır. Maden Mühendisleri Odası açısından istikrarlı bir İktidar;

- düşünce özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü başta olmak üzere "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi " altındaki tüm sözleşmelerin kapsamındaki hak ve özgürlükleri içerecek, "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" anlayışı içerisinde ve yargının bağımsızlığını sağlayacak, özgürlük ve barıştan yana Anayasal ve Siyasal düzeni başkaları istediği için değil kendi halkı için hedefleyen,
- gelir dağılımındaki adaletsizliği, bölgeler arası dengesizliği, işsizliği ve göçleri ortadan kaldıracak politikaları öncelikle ele alacak,
- İthalat ve rant ekonomisi karşısında; bilim ve teknolojiye dayalı, işçi sağlığı, iş güvenliği ile çevrenin göz ardı edilmeden, Mimar ve Mühendislerin denetim ve kontrolü altında, çalışanların örgütlülüğü anlayışı içerisinde kamu ve ülke yararına ve pazar olmaktan öte pazardan pay olacak üretimi savunacak,
- KİT'leri içine düşürüldüğü; talan, yağma ve çalışanların kıyım durumundan kurtararak özerk ve çağdaş yönetim anlayışı içerisinde verimli ve etkin işletmelere dönüştürülmesini hedefleyen
- Madencilik sektörü ve Maden Mühendislerinin sorunlarının meslek ve sivil toplum örgütleriyle birlikte çözmeyi hedefleyen

İktidardır.

Yukarıda çerçevesi çizilen demokratik bir düzen içerisinde üretken ve aydınlık bir Türkiye'nin yapılandırılması gerektiğine inanan Maden Mühendisleri Odası bu amaç doğrultusunda "Demokrasi Mücadelesini" sürdürmektedir.

CUMHURİYET ÖNCESİ MADENCİLİK

Dünyada ilk madencilik faaliyetleri Anadolu'da yapılmıştır. Antalya civarındaki Karain mağarası ve Beldibi kaya sığınağında bulunan çakmaktaşı, okr kalıntıları, yontma ve orta taş devrinde (M.Ö. 10000) yaşayan insanların madencilik faaliyetlerini kanıtlamaktadır. M.Ö. 7000 yıllarında Çatalhöyük'de yapılan silis madenciliği ve aynı yıllardaki çömlekçilik faaliyetleri, ilk çömlek atölyelerinin Anadolu'da kurulduğunu göstermektedir. Bakır madenciliği ilk olarak Ergani yöresinde yaşayanlar (M.Ö. 6000) tarafından yapılmıştır. Etiler devrinde madencilik daha da gelişmiş ve demir çağına gelinmiştir. İlk madencilik ruhsatı Etiler'e ait olup, Ulukışla Gümüşköy'de bir kayaya oyulmuştur. Etiler devrinde kurşun madenciliği de yapılmıştır. İlk altın para Kroisos (M.Ö. 560) zamanında Sart'da basılmıştır.

Anadolu madenciliği Romalılar devrinde doruğuna ulaşmıştır. Romalılar madenlerin bulunması ve işletmeciliğinde özellikle de, kurşun, bakır, demir, altın, gümüş, pandemit ve yapı taşlarının üretilip işlenmesinde çok büyük atılımlar yapmışlardır. Romalılardan kalan anıtsal mermer kentler; Anadolu uygarlığının günümüze ve geleceğe uzanan köprüleridir.

Selçuklular döneminde, seramik hammaddeleri işletmeciliği çok ilerlemiş, çini ve mozaik sanatının zirvesine çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki madencilik faaliyetleri 17.yüzyıla kadar özellikle savaş sanayiine yönelik olarak devam etmiş ancak daha sonra Avrupa'daki atılımlara ayak uyduramayarak gerilemiştir.

Evliya Çelebi (1646), Seyahatnamesi'nde Gümüşhane'de 70 Ocaktan gümüş, Bulgaristan'daki Soma kof madeninden de demir üretildiğini, ayrıca her iki madende de izabe yapıldığını belirtmektedir.

Osmanlılar, maden kaynaklarını kamusal varlık sayarak devlet gereksinimlerine tahsis etmişler, özel mülkiyet konusu yapmamışlardır. Üretim biçimi olarak “kürecilik” denilen bir yöntem uygulamışlardır. Yükümlüler, bazı vergi ve yükümlülüklerden muaf tutulur ve kendilerine ücret olarak ürünün beşte biri verilirdi. Bu yöntem çeşitli aksaklık ve olumsuzluklarla 19. Yüzyıla kadar devam etmiştir.

Osmanlı, madenlerini ağırlıklı olarak ordusuna silah ve cephane, hazinesine de sikke(para) temini amacıyla işletmiştir.Cevherleri mamul maddeye dönüştürme ve daha çok kar elde etme düşüncesi olmamıştır.

19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı sermayesi ve sanayiine açıldığı yıllardır. Bu dönemde,Batılılar birçok ruhsatlar alarak üretime başlamışlardır. 1820'li yıllarda bulunan Ereğli Kömür Havzası'nda “Madenciyen” denilen kişiler ocaklar açmışlardır. 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunu ile ilk kez yasal kurallar konulmuştur. 1906 yılına kadar, çıkarılan çeşitli nizamnamelerle madenciliğe yön verilmeye çalışılmıştır. 1906'da yürürlüğe giren Maden Nizamnamesi,1954yılında çıkarılan Maden Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak Taşocakları nizamnamesi hala yürürlüktedir. Osmanlı döneminde Batılılar (Almanya,Fransa, İngiltere, Rusya) bakır, krom, kurşun, bor ve kömür madenleri ile ilgilenmişler ve küçük işletmeler kurmuşlardır. Örneğin, Susurluk'da pandemit ve Murgul Bakır Madeni işletmesi İngilizler, Balıkesir yöresi Boraks madenleri,Fethiye yöresinde krom madeni, Balya'da Kurşun-Çinko madeninin Fransızlar ,Kuşvarshan bakır madeni Almanlar tarafından işletilmiştir.

19. yüzyılın ilk çeyreğinde bulunan Zonguldak Maden Kömürü Havzası, 1860'lı yıllarda buhar makinelerinin gemilerde kullanılmasına başlamasından ötürü stratejik bir öneme sahip olmuştur. Osmanlı Devleti de savaş gemilerinde buhar makinesi kullanmaya yönelmişti. Buhar makinelerinde odun kullanmanın elverişli olmaması ve İngiltere'den kömür ithal edilmesi pahalıya mal olmakta ve savaş gemilerinde kullanılan kömürde dışa bağımlı olmak,yetkilileri düşündürmekteydi. Zonguldak Taş Kömürü Havzası'nın bulunuş tarihi1829 olarak kabul edilmektedir. 1848 yılında bir fen heyeti Ereğli'ye giderek Havza'nın sınırlarını belirlemiş ve saha, 1848 yılında, Padişahın(Abdülmecit) kişisel mallarının hazinesi olan Hazine-i Hassa'ya bağlı Emlak-ı Şahane arasına alınmıştır. Bu Ferman Ereğli Kömür Havzasının işletme tarihinin1848 olduğunu belgelemektedir.

1848'den 1940 yılına kadar Havzanın yönetimi ;aşağıda görüldüğü gibi gerçekleşmiştir.

- Hazine-i Hassa idaresi (1848-1865)
- Bahriye (Donanma) dönemi (1865-1908)
- Havzada Nafia Dönemi (1908-1909)
- Ziraat Ticaret ve Orman Nezareti Dönemi (1909-1921)
- Milli Mücadele Dönemi (1921-1923)
- Cumhuriyetin ilk 17 yılı (1923-1940)

Bu dönemlerde Havza'da üretim; İngiliz, Fransız, Alman ve İtalyanların himayelerinde, ağırlıklı olarak bu devletlerin çıkarları ve yönlendirmeleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.Üretim 1923 yılında 597 bin ton iken, bu rakam 1936 yılında 2 milyon 299 bin tona ve1940 yılında 3 milyon tona çıkmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Havza'nın ulusal çıkarlara hizmet edecek biçimde değerlendirilmesine önem verilmiştir ve “Maadin ve Sanayi Mekteb-i Alisi”

kurulmuştur. 1924 yılında kurulan ve 1932 yılında kapanan okuldan yaklaşık 70 civarında maden mühendisi mezun olmuştur. Bu yıllarda Zonguldak Maden Mühendisi Mektebinden ve yurt dışından mezun olanlarla birlikte toplam maden mühendisi sayısı 100 ün altındadır.

1924 yılında Türkiye İşBankası'nın kurulmasıyla madencilik alanına yeni yatırımlar yapılmış ve Havza'da 4 şirket faaliyete geçmiştir. Havza'da üç lavvarla, Kozlu'da 10 MW.lık bir elektrik santral işletmeye alınmıştır. 1940'-larda Çatalağzı Termik Santrali ile Sömi-kok ve biriket fabrikaları kurulmuştur. Havza 3467 sayılı Füzyon Kanunu ile Etibank'a devredilmiştir

Bor, elementer olarak son yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bileşenleri daha eski zamanlardan beri bilinmektedir. Yurdumuzda ilk bor tuzu yatağı 1815 yılında Balıkesir ili Susurluk ilçesinde bulunmuştur. 1865-1917 yılları arasında Türk, Fransız, İngiliz ve İtalyan girişimcilerin ruhsat aldıkları görülmektedir. Daha sonra dünya çapında bir kartel kuran İngiliz Borax Consolidated Ltd. Şirketi tarafından birer birer ele geçirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Türkiye'nin maden zenginliklerinin nasıl sömürülüşünün anlaşılması bakımından, 1865 yılında Sultançayırı imtiyazının Dasmasurez şirketi tarafından alınıp işletilmesi önemli örnektir.

Bebek'te mermer işleri ile uğraşan Polonyalı mülteci, eski ortağı Fransız Decmezures'e alçı taşından yapılmış heykeller hediye eder. Heykellerde yüksek oranda boraks olduğunu anlayan Fransız, Türkiye'ye gelir ve Sultançayırın'da pandemit üretimine başlarlar ve Paris civarında bir boraks rafine tesisi kurarlar. Ancak üretilen cevheri alçıtaşı adı altında yıllarca ucuz değer ve harçlar ödeyerek yurt dışına sevk ederler. Üretime başlamalarından 17 yıl sonra hile ortaya çıkarılır ve faaliyet durdurulur. Şirket bazı hileli yollarla bir süre daha cevher sevkine devam eder.

Bu olay, Batı'nın Anadolu'daki hammadde kaynaklarına nasıl baktığı, hammaddeyi götürerek sanayi tesislerini kendi ülkelerine kurdukları, bunun yanında hileli yollarla doğal kaynaklarımızı nasıl ucuza kapattıkları ve genel zihniyetlerini yansıması açısından düşündürücüdür.

1923-1950 MADENCİLİK SEKTÖRÜ

Lozan Barış Görüşmeleri sırasında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat– 4 Mart 1923), Cumhuriyet döneminde izlenecek ekonomik politikayı saptıyordu. Bu kongrede özel sektör öncülüğünde liberal bir politika benimsenmiştir. İzmir İktisat Kongresi'nin “Sanayi ve sorunları” bölümünde Sanayi Bankalarının kurulmasından söz edilmektedir. Bu doğrultuda, 1924 yılında İş Bankası ve 1925 yılında maden işletme ve kredi sağlama amacıyla Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Kongrede, yabancı sermayenin Türk yasalarına uyma koşuluyla faaliyet gösterebilecekleri benimsenmiştir

İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edilen kalkınma ve sanayileşme politikaları doğrultusunda yabancı sermaye, kömür, bakır ve krom maden işletmeciliği başta olmak üzere, bu sektöre ortaklıklar şeklinde girmiştir. Bu dönemde Devlet, özel sektörün gelişmesini teşvik etmek amacıyla, 28 Mayıs 1927'de, 1055 Sayılı Teşvik Yasası'nı çıkarmıştır.

1923 yılında başlayan bu model istenen başarıyı sağlayamamıştır. Ve 1932 yılında yeni bir değerlendirme ile Devletçilik Politikaları benimsenmiştir.

1932 yılı maden üretimleri şöyle gerçekleşmiştir. Taşkömürü 1.178.255 ton, linyit 14 000 ton ve kromit 55 000 tondur. Bu rakamlar sanayileşme iddiasında olan bir ülke için yeterli düzeyde değildir.

1930'lu yıllara kadar, gerek Osmanlı Dönemi ve gerekse cumhuriyet döneminde, ülkenin doğal kaynaklarının tespitine yönelik bilimsel çalışmalar yapıldığını söylemek mümkün değildir. Bu belirsizliğin ortadan kaldırılması amacıyla maden aramalarına başlanması gerektiği bilinciyle 14 Haziran 1935 yılında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü kurulmuştur (MTA). Bu kuruluşun bütün giderleri ile yatırımlarının her yıl Devlet Bütçesinden karşılanması prensibi ile;

Memleketimizde işletilmeye elverişli maden yatağının bulunup bulunmadığını,

İşletilen maden ve taşocaklarının da daha faydalı surette işletilmelerinin neleri gerektirdiğini; araştırmak, fenni ve jeolojik tetkikler, kimyasal tahliller yapmak, proje ve raporlar hazırlamak, verimlilik hesapları yapmak, bütün teknik ve bilimsel işleri görmek, memleketin madenlerinde ve maden sanayiinde mühendis ve kalifiye eleman yetiştirmek üzere kurulmuştur. Lüzumlu ve yararlı görülen sahalarda arama yapabilmesi için de arama ruhsatı alma sorumluluğundan muaf tutulmuştur.

Aynı gün (14 Haziran 1935) MTA ile birlikte 2805 sayılı yasa ile, "Madencilik, Enerji Üretimi ve Dağıtımı alanlarında faaliyet göstermek üzere" ETİBANK kurulmuştur.

Etibank'a, kuruluş kanununun 5.Maddesinde "MTA'nın araştırmaları sonucunda verimliliği ve işletilebilirliği tespit olunan sahalarda Bakanlığın onayı ile işletmeler kurup, üretimi gerçekleştirmek görevleri verilmiştir. MTA, ekonomik değere haiz sahaları ilgili Bakanlık kanalıyla Etibank'a devretmeye, ETİBANK da, bu kaynakları işletmeye zorunlu kılınmışlardır.

Aynı zamanda Etibank ruhsat alabilir, ruhsat devir alabilir ve elde ettiği hakları ya da hisseleri başkalarına satabilir, devir edebilir. Her türlü cevheri ve hammaddeyi alıp satabilme yetkileri bu kanunla Etibank'a verilmiştir.

2804 ve 2805 sayılı yasalarla oluşturulan bu iki kuruluş, madencilik sektörüne yeni bir anlayış, yeni bir yaklaşım ve sağlıklı bir değerlendirme getirmiştir. Bu çalışmalar, dönemin yönetim kadrolarının, madenciliğin, ülkenin geleceğindeki yeri ve önemini sağlıklı biçimde değerlendirdiklerinin göstergesidir.

24 Haziran 1935'de 2819 sayılı kanunla Elektrik İşleri Etüd İdaresi (EİEİ), ülkemizin elektrik enerjisine yönelik potansiyelinin saptanması amacıyla kurulmuştur. Bu kuruluşun faaliyetleri de Devlet Hizmeti olarak benimsenmiştir.

Sümerbank, MTA, Etibank ve EİEİ'nin kurulmasıyla devletin sanayi alanındaki kurumsal altyapısı tamamlanmıştır.

Atatürk'ün 1935 yılı TBMM açılış nutkunda madencilikle ilgili görüşleri şöyledir:

"Maden İşleri yeni bir açılma devresindedir. Maden Mühendislerimizi ihtiyaca yeter sayı ve değerde yetiştirmeye önem vermek gerekir".

“Kömür Havzasının rasyonel işletilmesi için tedbirler aramak da lazımdır”

“Maden İşletilmesi inkisaf (gelişme) halindedir. Madenlerimiz bizim başlıca döviz kaynağımız olduğu için de yüksek dikkatinizi celbe (çekmeğe) değerlidir”.

“MTA'nın çalışmalarına azami inkisaf vermesini ve bulunan madenlerin planlı şekilde hemen işletmeye alınması lazımdır. Elde bulunan madenler için üç yıllık bir plan yapılmalıdır”.

EİEİ, enerji potansiyelinin saptanması, ülkenin enerji ihtiyacının karşılanması, kömüre dayalı termik santrallerin hayata geçirilmesi ile görevlendirilen Etibank ve linyit potansiyelinin saptanması hususunda MTA, 1935 yılından sonra önemli projeler üzerinde çalışmalara hemen başlamışlardır. Seyitömer, Soma ve Tavşanlı bölgelerinde arama ve üretim çalışmaları için gerekli yatırım kararları alınmıştır. Bu dönemlerde ülkemizin toplam linyit üretimi 150 bin ton civarındadır.

Etibank, ülkenin sanayi alanında yapacağı gelişmelerin enerji ile desteklenmesi bilinciyle, kömüre dayalı santrallerin ve yakacak kömür ihtiyacının karşılanması için çalışmalara başlamıştır. Kömür rezervlerinin artırılması için aramalara hız verilmiştir. 1930 yılında 9 bin ton olan linyit üretimi 1939 yılında 185 bin tona ulaşmıştır. 1940'lı ve 50'li yıllarda linyite yapılan yatırımlar sonucu (Değirmisaz, Soma, Tunçbilek, Seyitömer) üretimde artış sağlanmıştır. 1946 yılında toplam linyit üretimi 460 bin ton düzeyindedir. 1957 yılında bu rakam 1.712.000 tona yükselmiştir.

Sanayileşme hedefine ulaşılabilmesi için demir ve çelik üretiminin gerçekleşmesi gerekir. 1937 yılında temeli atılan Karabük Demir Çelik Fabrikaları 1939 yılında üretime geçmiştir. Hammadde ihtiyacının karşılanması amacıyla demir aramalarına başlanmış ve Divriği A Kafa Demir Yatağı 1938 yılında işletilmeye alınmıştır.

Dönem içerisinde, ülkenin petrol rezervlerinin saptanması ve işletilmesi, krom, bakır, manyezit, çinko ve kurşun başta olmak üzere birçok madenin aranması ve üretimiyle ilgili projelendirme çalışmalarının yürütüldüğünü görmekteyiz. Genel bir bilgi vermesi açısından 1938 yılı krom üretimi 280 bin ton, ihracatı ise 200 bin tondur. Bilister bakır üretimi 65 ton dur. 1940 yılında 3600 ton kurşun, 845 ton da manyezi üretilmiştir.

Ülkemizin bor yatakları, Milli Mücadele'den sonra da, uzun yıllar Avrupa'nın asit borik üretimi için değerli hammadde kaynağı olmaya devam eder. Borax Consolidated Ltd., Amerikalı kartel ortağı ile Türkiye'deki üretimi, dünyanın başka yerlerindeki yatakların kullanılma durumuna göre, çıkarlarına uygun, fiyat ve satış politikaları ile yönlendirmeye çalışmışlardır. **Bu her iki kartel Türkiye'de hiçbir zaman rafine tesis kurmayı istememiş ve düşünmemiştir.** Bu iki kartel, 1950'li yıllarda da Türkiye'yi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye devam ederler. (1950 yılında bor ihracatı 11.700 ton)

1950-1980 MADENCİLİK SEKTÖRÜ

1950'li yılların ikinci yarısında Etibank bor tuzlarıyla ilgilenmeye başlar. Çeşitli sıkıntılara rağmen bor türevlerini üretilip ihraç etme başarısını göstermiştir. Etibank'ın üretime başlamasından sonra (1960) üretim 97.5 bin tona yükselmiştir.

1958 yılından sonra bor yataklarına ciddi yatırımlar yapılmıştır. Bor türevlerini üretecek fabrikanın yabancılar tarafından kurulmayacağını, oyalama politikalarının devam edeceğini

anlayan hükümet, Polonya Polimax kuruluşuyla temasa geçerek 1 Haziran 1964 yılında Bandırma Boraks ve Asit Borik -Fabrikalarının temelini atarlar.

Batı'nın, bu yıllardaki ülkemizin madenlerini, hammadde olarak götürme anlayışı, zaman zaman günümüzde de devam etmiştir. Örneğin, 1980'li yılların başlarında arama çalışmaları tamamlanan Trona, başta FMC, Solvey ve RTZ gibi firmaların yıllarca oyalamaları sonucu bir türlü üretime geçilememiştir. Ancak bu konuda Türkiye'nin de üretimi sağlayacak gereken stratejileri gösterebildiğini de söylemek zordur.

Dünya bor rezervlerinin %60'ını elinde bulunduran ülkemizin, dünya pazarında söz sahibi olması, bor üretimini artırması, nihai ürünlere yönelmesinin doğruluğu 70 li yıllarda tartışılmış ve 2172 sayılı yasa ile tüm bor sahaları Etibank' a devredilerek tekel olarak kamunun eline geçmiştir.

Bor yataklarının üretimi ve pazarlanması Kamu işletmeciliğine geçtikten sonra arama çalışmalarına hız verilmiş, rezervler 2 milyar tona çıkmış, nihai ürün eldesine yönelik politikalar geliştirilmiş, uzun yıllar 25-30 milyon dolar olan yıllık ihracatlar, bugün 250milyon dolara ulaşmıştır. Günümüzde bu tablo da yeterli olmamakta, uç ürünlere yönelik endüstriyel yatırımların süratle gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin sanayileşmesini istemeyen Batı'lı ülkeler borda oynadıkları oyunları diğer madenlerde de uygulamışlardır. Antalya Elektrometallurji Sanayi A.Ş'nin kurulması çalışmalarında, Fransız Pechiney-Compadec Grubu, Etibank' la yaptığı uzun görüşmeler ve oyalamalar sonucu, hisselerin %60'ı Etibank'ın, %40'ı Fransız Grubunun olmak üzere bu şirketin kurulmasına karar verilir. İthal edilecek hizmet ve malzeme karşılığı olan 3.5 milyon doların 715 bin doları Fransız grubunun sermaye iştiraki, kalan kısmı ise kredi olarak verilecektir. Sonradan fabrikanın Türk lirası maliyeti yükseldiği, dışarıdan işletme sermayesi de getirilmediği için Pechiney'nin payı %20'ye inmiştir. Kurulacak olan tesiste 8000 ton düşük karbonlu ferrokrom ve 4000 ton karpit üretilmektedir.

Üretilen ferrokromların ihracatını Fransız şirketi yapacaktır. Fiyatın düşük gösterilmesi nedeniyle şirket Etibank'a borçlarını hiçbir zaman ödemeyerek, tesisin ekonomik olarak sıkıntıya girmesine neden olmuştur. 1960 yılında şirketin Genel Müdürü Ankara'ya çağırılarak fabrikayı kurmaya mecbur edilmiştir. Pechiney firmasının oyalama taktikleri uzun yıllar devam eder. Uzun mücadeleler sonucu mahkemenin taktir ettiği bedelin %10 fazlasıyla şirket 97 milyon 200 bin TL bedelle Etibank tarafından satın alınır. Şirket, Etibank'a geçtikten sonra Pechiney nin 270 dolara ihraç ettiğini belirttiği ferrokromun tonu 500 dolara ihraç edilmeye başlanmıştır. Şirket zarardan kurtularak kara geçmiştir

1957 yılında Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu (TKİ) kurularak,taşkömürü ve linyit üretimi, dağıtımı ve satışları Etibank'tan alınarak bu kuruluşa verilmiştir. 1950 yılında elektrik üretimi 789.5 milyon kWh' dan 1959 yılında 2.587 milyon kWh' a yükselmiştir.Linyit üretimi 1957 yılında 1.7 milyon ton iken, I. Beş yıllık plan dönemi sonunda2.7 milyon ton/yıl'a, II. Beş yıllık plan dönemi sonunda 5 milyon ton/yıl'a yaklaşmıştır. 1974 dünya petrol krizi sonucu ve petrolün ağırlıklı olarak ithalatla karşılanması, yeni değerlendirmelere neden olmuştur. Türkiye'de kömüre dayalı termik santrallerin kurulmasına karar verilmiştir. Dağınık haldeki linyit sahalarının havza haline dönüştürülmesi ve santrallerin kurulması çalışmalarına başlanmıştır. 1978 yılında çıkarılan 2172 sayılı yasa ile linyit sahalarının devletleştirilmesi gerçekleştirilmiş ve bu sahalara dayalı termik santraller kurulmuştur. 1975-1990 yılları arasında yapılan yatırımlar sonucu4-5 milyon ton/yıl olan kömür üretimi, 50 milyon ton/yıl'a

çıkıştır. kömüre dayalı termik santraller, bugün, kurulu gücün yaklaşık %30'u düzeyindedir. Kömür aramalarına hız verilerek toplam linyit rezervi 8.4 milyar tona çıkarılmıştır.

Demir çelik üretimi sanayinin en önemli girdisidir. 1937 yılında temeli atılan Karabük Demir Çelik Entegre Tesisleri, 1939 yılında yıllık 140 bin ton kapasite ile işletmeye alınmıştır: Daha sonra yüksek fırın kapasitesi 800 bin tona, çelikhane kapasitesi de 680 bin tona çıkarılmıştır.

1970 yılında üretime alınan İskenderun Demir Çelik Fabrikaları Entegre Tesisleri'nin bugünkü kapasitesi 2.2 milyon ton/yıl'dır. Yassı mamül üretmek üzere, A.Ş. olarak, Erdemir Fabrikaları kurulmuştur.

1950'li yıllarda Toros Dağları'nın kuzeyinde boksit rezervlerinin olduğu bilinmektedir. Bu cevherlere dayalı olarak alüminyum tesislerinin kurulması için çalışmalara başlandı. O yıllarda kullanılan elektrik enerjisinin birim fiyatının çok düşük olması nedeniyle (1 ton alüminyum için 18-20 bin kWh elektriğe ihtiyaç vardır) uygun bulunmuştur. 1959 yılında yakın doğuda alüminyum tesisi kurmak isteyen dünyanın en büyük alüminyum üreticilerinden Reynolds Corp. fabrikayı Türkiye'de kurmaya karar verir. 1960 yılında Ankara'da yapılan görüşmelerde bir sonuca varılamadı. Reynolds Grubu fabrikayı kurmaktan vazgeçti. MTA Seydişehir'de 1962 yılında başlattığı aramalar sonucu 25 milyon ton görünür boksit rezervi tespit etti. SSCB ile yapılan görüşmeler sonucu 1965 yılında fabrikanın kurulması kesinleşir. 60 bin ton alüminyum, 26 bin ton yarı mamul üretecek bir tesisin kurulması için anlaşma imzalanır. Böylece, Türkiye kendi sanayisi için önemli bir girdi sağlayacak Seydişehir Alüminyum Tesislerine sahip olmuştur.

Batı, Türkiye'nin sanayileşmesini hızlandıracak yeni teknolojileri vermekte istekli değildir. Ülkenin alüminyum ve demir çelik sanayisini kurmasını Batılı tekeller arzulamadılar. Sovyet kredisi ile Seydişehir'de alüminyum tesisleri kuruldu. Tesisin temel atma töreninde Sovyet Büyükelçisi yaptığı konuşmada "Siz Batıdan bu teknolojiyi istediniz, ama Batı size bu teknolojiyi vermedi, biz veriyoruz" dedi. (Fuat KARAYAZICI-1996 Madencilik Bülteni Sayı 50)

1960'lı yıllarda kamunun, özel sektörün ve yabancı sermayenin ortaklığı ile madencilik alanında yeni kuruluşlar oluşturuldu. Bu kuruluşlar, Karadeniz Bakır İşletmeleri (KBİAŞ), ÇİNKUR, KÜMAŞ, ve ERDEMİR' dir. KBİ 1968 yılında 300 milyon lira sermaye ile 6 bankanın ve özel sektörün iştirakiyle Murgul ve Küre'deki bakır yatakları işletmek amacıyla kurulmuştur. Üretilen bakır konsantrelerinin Samsun'daki fabrikada blister bakır haline getirilmesi ile görevlendirilmiştir. Samsun Blister Bakır Tesisleri'nin yıllık kapasitesi 65 bin tondur. Ancak %60 kapasite ile yılda 40000 ton civarında üretim gerçekleştirilmektedir. Ülkemizin blister bakır ihtiyacı yaklaşık 110 bin ton/yıl civarındadır. Türkiye yılda 70 bin ton blister bakır ithal etmektedir. Ülkemizdeki bakır rezervlerinin azalarak, yaklaşık 10-15 yıllık bir ömrünün kalması, ithalatın gelecekte daha da artacağıının izlenimlerini vermektedir.

ÇİNKUR, uzun yıllar ülkemizdeki çinko yataklarını değerlendirmiş ve 1995 yılında özelleştirilmiştir. Kümaş da 1996 yılında özelleştirilmiştir.

Devlet ve özel sektörün ortak olarak kurduğu bu kuruluşlarda, özel sektörün sermaye artırımına katılmaması nedeniyle, devletin hisseleri %99'a çıkmıştır. Bu uygulamanın başarılı olduğu söylenemez. Nedenleri araştırılmalıdır. Madencilik sektörünün riskli olması ve uluslararası piyasalardaki fiyat dalgalanmaları sonucu, bazı yıllar zararla kapanmıştır.

1980 SONRASI MADENCİLİĞİMİZ VE ÖZELLEŞTİRME POLİTİKALARI

1980sonrası dönemde Madencilik Sektörü iki önemli gelişmenin etkisinde kalmıştır. Bunlardan birincisi; 1980'li yıllarda uygulamaya konulan Yeni Dünya Düzeni politikaları, diğeri ise çevreyle ilişkin çıkan yeni Yasa ve Yönetmelikler ile birlikte Madencilik Sektörü üzerinde gelişen kamu baskısıdır.

Dünya Bankası, 1980 yılının başına kadar sadece KİT'lerin oluşturulması için kredi açmakta kalmıyor, aynı zamanda işletme kredisi veriyordu. O tarihten sonra 180 derecelik bir sapma oldu. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Finans Örgütleri v.b. gibi uluslararası finans merkezleri KİT'leri satma ve tasfiye etme koşuluyla kredi vermeye başladı.

1980'den bugüne kadar; Yeni Dünya Düzeninin referans noktaları olan küreselleşme, serbest piyasa ekonomisi, özelleştirme, esneklik, rekabet, yabancı sermaye, uluslararası tahkim, MAİ, bilgi çağı, bilgi toplumu, ticaret devrimi, kalite, standart, çevre, moda, medya v.b.kavramlar günlük hayatımıza girmiştir

Yeni Ekonomik Düzen; 1970-1980 döneminde yaşanan petrol krizleri sonucunda GOÜ'ün (Gelişmekte Olan Ülkeler) artan dış borçları ve buna karşılık ithalatlarını kısmaları sonucunda Dünya ticaretinde ve piyasalarında oluşan durgunluktan çıkmak ve bu fırsatla GOÜ'ü disipline etmek ve yeni kar alanları yaratabilmek amacıyla Merkez (ABD liderliğinde Gelişmiş yedi ülke) tarafından 1980'li yıllarda uygulamaya konulmuş ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel alanlarda bir bütün olarak değişimdir. Özelleştirme ise, Yeni Ekonomik Düzen içerisinde en önemli ekonomik uygulamadır.

Yeni Dünya Düzeni kavramı ise, Sovyet Bloku'nun dağılmasıyla netleşmiştir. Soğuk Savaş sonrası dünyada Merkez, karşıt bloka karşı artık kendi çevresini genişletmek durumunda olmadığı için, siyasal açıdan GOÜ'e ihtiyaç duymamaktadır. Öte yandan "teknoloji devrimi" Çevreden (Gelişmiş Ülkeler dışında kalan ülkeler) sağlayabileceği birçok malın (şimdilik petrol hariç) önemini çok azaltmıştır. Merkezde tarım üretimi öyle bir arttı ki temel gıda maddelerinde kendine yeter olmakta kalmadı büyük çapta ihracatçı oldu. Diğer hammaddeler için sentetikler devreye girdi ve/veya geri kazanım teknolojileriyle daha az hammadde kullanmaya başladılar. Merkez sanayilerinde katma değer ve istihdam yaratırken Çevreyi devre dışı bırakmıştır.

Yani Merkezle Çevre arasında bağ kuran karşılıklı dayanışmaya yol açabilecek ne siyasal, ne bir dizi ekonomik olgu bugün eski önemini taşıyor. Çevre, Merkez açısından daha çok malları, hizmetleri ve sermayesi için pazar olarak önemli, bunun içinde kişi başına gelirin arttığı dinamik ülkeler safında olmak gerekiyor. Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri, gelecekteki petrol ve doğal gaz gibi doğal kaynaklarından sağlayacakları gelirler ile yakın gelecekte dünyanın en önemli pazarları olacağı bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Yeni Ekonomik Düzen, evrensel çapta serbest piyasa ekonomisini gerçekleştirme savıyla yola çıkmıştır. Ancak 1980'denbu yana ortaya çıkan sonuçlar ise bu savla pek bağdaşır nitelikte olmadı. Merkez, bölgesel anlaşmalar çerçevesinde neredeyse kartelleşti; Çevre ülkelerinin en fakirleri yani (Çin ve Hindistan hariç) düşük gelirli ülkeler neredeyse dünya ekonomisinden dışlandığı bir yapı oluştu. Çevrede kişi başına gelir görece gerilirken uluslararası düzeyde gelir bölüşümü fakirlerin aleyhine değişti. Uluslararası ilişkilerin demokratik niteliği kayboldu ve Merkez tarafından oluşturulan kültürel milliyetçilik, tüm dünyayı etkilemeye başladı.

Teknolojik gelişmelerle birlikte çevre kirliliği, ülkeler arasındaki gelir dağılımındaki adaletsizlik ile işsizliğin artması, Ulus devletlerinin ÇUŞ'lerin (Çok Uluslu Şirketler) karşısında zayıflaması sonucunda 20. yüzyılın sonlarına doğru dünya genelinde Yeni Dünya Düzenine karşı toplumsal tepkiler gelişmiştir. Hatta Seattle'da Aralık 1999'da düzenlenen Dünya Ticaret Örgütü toplantısı yoğun sokak olayları nedeniyle gündemli olarak gerçekleştirilememiş olup, bu durum Yeni Dünya Düzeni uzun dönemde inanılmazı içsel bir çatışma potansiyeli içinde olduğunu göstermektedir. Bu toplumsal tepkiler karşısında ekonomi bilimcileri bugünlerde Yeni Dünya Düzeni sürecinin tamamlandığını ve yeni bir döneme, "Toplum ve Yenilikçi" döneme geçilmek üzere olduğunu belirtmektedir.

Türkiye'de bu değişimin referans noktaları; ekonomide, 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları, siyasi ve hukuki alanlarda 12 Eylül Rejimi, 1982 Anayasası ve bunları tamamlayan Yasalar, Sosyo-Kültürel alanlarda ise, bir tarafta; serbest piyasa ekonomisi, medya, moda ve küreselleşme ile gelişen ve batı kültürüyle benzeşen yeni yaşam alışkanlıkları ve diğer tarafta; bunların sonuçları ile serbest piyasa ekonomisiyle gelen işsizlik, göç ve kentleşme sorunları karşısında şeriatçı-milliyetçi toplumsal muhalefetin gelişmesidir.

Türkiye'de Özelleştirme programı;piyasa güçlerinin ekonomiyi harekete geçirmelerine imkan sağlaması, üretkenlik ve verimliliğin artması, mal ve hizmetlerin kalite, miktar ve çeşitliliklerinin artırılması, mülkiyetin tabana yayılması, sermaye piyasasının gelişiminin hızlandırılması, modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin Türkiye'ye çekilmesi, çalışanlara hisse senedi vermek suretiyle işgücü verimliliğin artırılması, devlete gelir sağlanması v.b., olarak belirlenmiş olmasına rağmen uygulamalar sonucunda "özelleştirme, devletin mali krizden çıkabilmek için bir borç-takas işlemine dönüşmüştür." Ayrıca, büyüyen iç borç stoku ile birlikte reel faiz oranları ekonominin reel büyüme oranlarının üzerine çıkmış ve bu durum devletin "Mali Piyasalar" karşısında politika üretmesini engellemiştir.

1982 Anayasası kapsamında temel hak ve özgürlükler ile toplumsal örgütlenme sınırlandırılmış ve bunun karşısında yürütme yasama karşısında güçlendirilmiş ve bu güçle iktidara gelen Özal Hükümeti tarafından toplumsal muhalefetin olmadığı bir dönemde ağırlıklı olarak Kanun Hükmünde Kararnameler ile altyapısı hazırlanan özelleştirme politikaları 1980'li yılların sonunda başarısız olmuştur. Bunun en önemli nedenleri; yeterli sermaye birikimine sahip olmayan ve gelişmeleri tamamen KİT'lere dayandırılmış olan yerli sermayenin KİT'lerin yabancı tekellere geçmesini istememeleri, siyasilerin bankalar başta olmak üzere KİT'leri partizanca kullanmaktan vazgeçmemeleri ve topluma gerekçelerin şeffaf olarak anlatılamamasıdır. 1990 yılından sonra gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları ise; özelleştirmelerin parti yandaşlarına, arsa spekülatiflerine, ithalatçı tekellere yapıldığı anlaşılmış, teknoloji transferinin gerçekleşmemesi bir yana bir çok işletme kapatılmış, üretim düşmüş, ithalat ve işsizlik artmıştır. Bu uygulamaların sonucunda özelleştirme karşısında toplumsal muhalefet güçlenmiştir. 1980'li yılların sonunda yabancı tekellere karşı özerkleşmeyi savunan yerli sermaye 1990 yılların sonunda ise iç borç ödemeleri karşısında özelleştirmeyi savunmaya başlamıştır.

Türkiye; Merkezde ve bölgesindeki değişimleri iyi değerlendirememiştir. Sermayenin; rant ekonomisini ve ithalatı tercih etmesi; Siyasilerin KİT'leri ekonomik ve siyasi arpalık olarak görmesi, Türkiye'nin çelişkileri olmuş ve bu durum ülkeyi siyasi istikrarsızlık içerisinde borç batağına götürmüştür. Bugün gelinen noktada Türkiye, gelir dağılımındaki adaletsizlik açısından dünyadaki ilk beş ülke arasındadır. Buna göre nüfusun en zengin % 20'sinin toplam gelirdeki payı % 55.9'iken, en fakir %20'nin toplam gelirden aldığı pay % 5.0'dır. Buna bağlı olarak bütçenin yaklaşık % 50 iç ve dış borç ödemelerine ayrılmaktadır. Özel sektör sanayinde

faaliyet dışı gelirlerin net bilânço karı içindeki payı yaklaşık %50'ye çıkmıştır. Ayrıca kişi başına toplam borcun 1980 yılından 1998 yılı arasında % 310 artarken kişi başına milli gelir aynı dönemde % 105 artmıştır.

Demokrasi ile seçilerek gelen Hükümetler, ülkenin bu ekonomik sorunlarını IMF, Dünya Bankası ve bir-kaç sermaye grubu ile çözmeye çalışırken meslek odaları, sendikalar başta olmak üzere demokrasi güçlerini sistem dışına itmişler ve bu gelişmeler sonucunda;“Özelleştirme ,siyasilere ve sermaye kesimine karşı sokakta demokrasi mücadelesine dönüşmüştür.” Bugün, çalışanların ücretleri, çiftçinin ürün bedelleri ile sosyal hak ve güvencelerin kapsamı IMF tarafından belirlenmekte, devlet kurumlarının yapılandırılması Dünya Bankası tarafından yürütülmekte, Demokratikleşme hareketi AB tarafından yönlendirilmekte, TBMM sadece koordinasyonu sağlamaktadır. “Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir” anlayışı çökmüştür.

57. Hükümet tarafından çıkartılan Sosyal Güvenlik Yasası ile Uluslararası Tahkime ilişkin Anayasa Değişiklikleri karşısında, sendika ve meslek örgütleri her türlü siyasi ve ideolojik kimliklerini bir tarafa bırakarak sadece demokratikleşme ve insanca yaşam için bir araya gelerek Emek Platformunu oluşturmuştur. Bu durum, Türkiye Siyasi Tarihinde, ortak çıkarlar üzerinde dayatmalara karşı gelişen geniş bir toplumsal uzlaşmadır.

24 Ocak Kararları ile birlikte ekonomide ihracata dönük sanayi politikaları benimsenmiş ancak “karşılaştırmalı üstünlük teorisi” dikkate alınmayarak sanayileşme göz ardı edilmiş, sadece bir-kaç imalat sektörünün teşviklerle kapasitesi artırılarak ithal girdiler yoluyla ihracat artışı sağlanabilmiştir. İthalat artışı engellenemediği gibi teşvikli ucuz ithal hammadde girdileri karşısında ülke içi üretim alanları, rekabet edemediğinde ekonomi dışında bırakılmıştır. Bu yanlış politikalar sonucunda en fazla “Madencilik Sektörü” etkilenmiş ve istikrarsızlığın sebebi olarak gösterilmiştir.

Türkiye Madencilik Sektörü içinde bulunduğu krizden çıkarak gelişebilmesinin tek koşulu özelleştirme politikaları gösterilmiş ve bu kapsamda tartışmaların özelleştirme üzerinde yoğunlaşması sonucunda da sektör ile ilgili sağlıklı politikaların oluşturulması engellenmiştir.

17.03.1984 tarih ve 2983 sayılı“Tasarufları Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkındaki Kanun” ile Türkiye’de başlayan ve 15 yıldır süren Özelleştirme çalışmalarının sonucunda Madencilik Sektörü başta olmak üzere Çimento sektörü hariç KİT’lerde önemli bir Mülkiyet devri gerçekleşmemiştir. Ancak KİT’ler kendi kendini bitirme sürecine sokulmuştur.

Türkiye, 1970’li yılların sonlarında uygulamaya konulan 21. yüzyılın başlarında sürecini bitirmek üzere olan Yeni Dünya Düzeni içerisindeki sanayi ve teknoloji boyutunu ancak 1990’lı yılların ortalarında fark etmiştir ve geleneksel sanayi üretimi yapan KİT’lerde dönüşüm sağlanamamış, modernizasyon/yenileme yatırımları gerçekleştirilmeyerek bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde KİT’lerin kendi kendini kapatması politikası ortaya çıkmıştır. Bugün gelinen noktada KİT’lerin özelleştirilmelerinin ekonomikliliği tartışılmaktadır.

Osmanlı Dönemi’nden bugüne kadarki süreçte, Anadolu Madenciliği üzerinde Batının temel felsefesi; “ucuza hammadde ithal etmek ve Türkiye’ye mamul madde ihraç etmek olup, hiçbir dönemde sanayileşmeye yönelik teknoloji yatırımı yapmamak” olmuştur. Batının kömür, bor, ferrokrom,alüminyum, tronaya ilişkin yaklaşımları hep samimiyezsizlik içerisinde olmuştur.1980 dönemine kadar madencilik sektöründeki önemli gelişmeler, Devletin Planlı

Politikaları çerçevesinde KİT'ler sayesinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle Maden Mühendisleri Odası, Özelleştirme Politikalarının karşısında yer almıştır. Ancak KİT fetişizmi de yanlıştır. Ekonomik ömrünü tamamlamış olan bir kuruluş tasfiye edilebilir. Makinesi, teçhizatı satılabilir, hatta arsası şehrin içerisinde kalmışsa, arsasını satıp kendisi kullanabilir. Yeter ki, satış hasılatı KİT sistemi içinde kalsın. Satış hasılatını modernleşme, yenileme yatırımları için kullanmak koşuluyla. En kötüsü, bunların satış hasılatının bütçe açığını kapatmaya tahsisidir.

Elbette gelişmekte olan Türkiye, madencilik ve enerji sektörlerinde yapılacak modernizasyon, yenileme ve yeni yatırımlarda neredeyse tamamen teknoloji ve finansman olarak dışa bağımlıdır. Bu gerçeği göz ardı etmeden kamunun etkin planlı politikaları ve denetimi çerçevesinde fizibil projelerin gündeme alınması ve KİT'ler; bu anlayış içerisinde ulusal ekonomiye katma değer yaratacak biçimde yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

DÜNYA MADENCİLİĞİNDE GELİŞMELER KONJONKTÜREL DALGALANMALAR

Dünya madencilik üretiminin hacim ve değer açısından ağırlığı, petrol, doğal gaz ve kömür gibi yakıt madenleri, demir, manganez, nikel gibi demir-çelik sanayisine ana girdi sağlayan metaller, bakır, çinko, kurşun, kalay, altın, alüminyum gibi baz metaller ile fosfat, potas ve kükürt gibi endüstriyel minerallerden oluşmaktadır. Bunların dışında kalan diğer bütün madenler hem hacim hem de değer açısından fazla bir önem taşımamaktadır. Metallerin birim değerleri, dünya piyasalarını ve birbirlerini yakından izleyen New York (NYMB) ve Londra (LMB)'daki borsalarda oluşan fiyatlarla belirlenmektedir. Fiyatlar kimi madenler için ise günden güne hatta saatten saate değişmektedir.

Stoklardaki artış yada düşüşler ile NYMB ve LMB dalgalanmaları birbirini etkilenmekte; stoklar arttığında, fiyatta düşmekte, stoklar azaldığında ise fiyatlar yükselmektedir.

Piyasa ekonomisinde, en zengin rezervleri içeren bir maden yatağı için bile yaşamının önkoşulu borsa fiyatlarıdır. Yüzyılın sonunda genel eğilim ise, hemen tüm maden fiyatlarının düşüş göstermesidir.

Fiyat düşüşlerine dayanamayan birçok küçük maden şirketi saha ve işletmelerini büyük firmalara devretmek zorunda kalmışlardır. Büyük firmalar ise bazı maden işletmelerini tamamen kapatmışlar yada aralıklı olarak işletmektedirler.

Fiyat dalgalanmaları, çokuluslu madencilik şirketlerinin (ÇUŞ) milyonlarca \$'lık arama fonlarını ve harcama kalemlerini de yönlendirmekte ve fiyatı düşen madenlerin bulunabileceği sahalarda arama yapılmamaktadır. Fiyat düzeyleri, ikame arayışlarını da yönlendirmekte ve pahalı bir metalin yerine, sanayi işkollarında hangi diğer metalin (ya da plastik veya seramik gibi alternatif sentetik ürünlerin) kullanılabileceğini tayin etmek için yürütülen bilimsel-teknolojik araştırmalara da büyük miktarlarda para harcanmaktadır.

Metropoller büyük ölçekli sanayilerinin ana girdilerini oluşturan ve özellikle kendi topraklarında bulunmayan madenler konusunda dış kaynaklara muhtaçtırlar. Örneğin çok zengin doğal kaynaklara ve maden yataklarına sahip olan ABD bile, birçok maden açısından dışa bağımlıdır. AB ülkeleri hemen hemen her maden açısından dışa bağımlıdır. Japonya'nın maden kaynakları ise yok denecek düzeydedir ve mutlak dışa bağımlıdır. Bu nedenlerle, güvenli ve istikrarlı bir madensel hammadde gereksiniminin karşılanması açısından gelişmiş ülkeler, stratejik olarak gördükleri bazı madenler için stok politikaları uygulamaktadırlar.

TEKNOLOJİK GELİŞMELER

20.yüzyılın ikinci yarısı boyunca, bir yandan, tekelleşme sürecinde sermaye birikiminin yoğunlaşması gibi yapısal özellikler, öte yandan da zengin kaynakların azalarak düşük tenörlü cevherlere yönelmesi eğilimler sonucunda istihraç kapasiteleri ile cevher zenginleştirme tesislerinin ölçekleri oldukça büyük boyutlara ulaşmıştır.Örneğin; Yükleyici kapasiteleri birkaç m³'ten 100 m³'eyükseldi, 10 tonluk kamyonların yerini 300 tonluk kamyonlar aldı, kazı kapasiteleri de buna bağlı olarak arttı. Zenginleştirme tesislerinin tuvönan girdi ölçekleri de aynı yönde artış gösterdi. Özellikle linyit, tuz, potas vb. yataklar ile plaserler gibi yumuşak kayaların üretildiği işletmelerde, kazı kapasiteleri oldukça büyük boyutlara ulaştı. Yükleyici-kamyon filolarının yerini; sürekli olarak hem kazan hem de yükleyen tek bir mekanizasyon ünitesi aldı; örneğin, teker kepçe-ekskavatörler5000 t/h'lik bir hızla kazdığı kömürü bantlara aktarmaya başladılar. Yer altı maden işletmelerinde de benzer gelişmeler gözlemlendi ve kazı mekanizasyonunun gelişimi sonucunda emeğin üretkenliği artırıldı.

80'li yılların ortasında ortaya çıkan ekonomik gerilemeye ek olarak; madencilik sektörünün özyapısal karakterlerinden kaynaklanan kriz etkenlerinin en önemlilerinden biri de, dünya çapında yaygın ölçekte gelişen devridaim (recycling) eğilimlerinin etkisi olmuştur. Sanayi devriminden bu yana, metropollerdeki tüketim ekonomisiyle körüklenen mal üretiminin büyük boyutlarda hurda yığınları oluşturması nedeniyle, sözkonusu ülkelerin izabe işkollarında, hurdaların yeniden değerlendirilmesi yöntemleri geliştirildi. Sonuçta, başta demir-çelik ve baz metallerin üretimiyle uğraşan işkollarındaki talep gerileyerek, maden yataklarından yapılan üretim düştü.Örneğin, ABD'nin günümüzdeki alüminyum üretiminin yarısı, maden cevherinin işlenmesi yerine, bira veya kola kutuları gibi hurdaların devridaimiyle ikincil olarak gerçekleştirilmektedir

Metropollerde yüksek teknolojinin gelişmesiyle birlikte, özellikle demir cevheri, boksit gibi hantal madencilik işleri,çevre ve toplumsal duyarlıklar nedeniyle, geri kalmış ülkelerdeki kaynaklara aktarıldı. Örneğin, dünyadaki toplam demir cevheri üretiminin %90'ından fazlası,yüzyılımızın başlarında İngiltere, ABD, Almanya, Fransa, Belçika ve Rusya tarafından sağlanırken, günümüzde aynı miktarın yarısı Brezilya, Çin HC,Hindistan, Venezuela, Moritanya vb. gibi ülkelerde üretilmektedir. Artık gelişmiş ülkeler, ne büyük boyutlu madencilik yatırımlarının riskine katlanmayı, ne sendikalarla, ne de bürokratik engellerle uğraşmayı ne de çevreci muhalefete katlanmayı göze almaktadırlar. Hamaliye madencilik işlerini geri kalmış ülkelere bırakıp kendileri de daha hafif ancak getirisi fazla işlerle uğraşmaktadırlar.Örneğin gelişmiş ülkelerdeki şirketler, 1900-1950 yılları arasındaki dönemde bakır, çinko, kurşun, kalay, demir ile uğraşırken, 70'li yıllara kadar manganez,krom, vanadyum, lityum ve ilmenit cevherlerine ağırlık verdiler, daha sonra da alüminyum, kobalt, fosfat, barit ve rutil cevherlerine yöneldiler. Günümüzde ise bazılarının tüm dünya üretimleri 100 tonu geçmeyen, germanyum, galyum, platin,grubu metalleri ile Se ve Y gibi nadir toprak metallerinin cevherleri ile ilgilenmeye başladılar.

Bir diğer teknolojik eğilim de,gelişmiş ülkelerin geri kalmış ülkelere ithal ettikleri külçeleri işleyerek elde ettikleri %99.999... mertebesindeki çok yüksek saflıktaki metalik ürünler ile bazı madenlerden ürettikleri kimyasal maddeler, yarattıkları katma değerini çok üstünde fiyatlarla satmaları doğrultusunda gelişti. Bu gelişmeler sonucunda demir,kömür ve boksit gibi birkaç maden ile kromit, kolemanit ve sölestin gibi madenler dışında ham cevher üretimiyle büyük kazançlar elde etme dönemi de dünyada kapanmıştır.

EKOLOJİST SİVİL MUHALEFET HAREKETLERİ

Yüzyılımızın sonlarına doğru ortaya çıkan “çevreci”, “yeşilci” ve ekolojist akımlar, madenciliğin gelişimini dünya ölçeğinde engelleyerek, özellikle yakıt madenlerinin tüketim tarzını doğrudan yönlendirebilecek kadar başarılı oldular. Aslında, çevre gündemi kapsamında tartışılan sera etkisi kaynaklı küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi, nükleer tehlike vb. sadece Yeşilcilerin değil, herkesin ciddiye alması gereken bir düzeyde önem kazanmış ve artık günümüzde dünyanın sonunun gelip gelmediği değil, sona ne kadar kaldığı tartışılmaya başlanmıştır.

Yeşilci baskılar sonucunda, özellikle arsenik, kadmiyum, kalay, çinko, cıva, bizmuth, kurşun, telluryum, selenyum gibi ağır ve/veya toksit metallerin kullanım alanlarında yoğun ikame arayışları başladı; talep geriledi ve fiyatlar düştü. Özellikle ABD, Kanada ve Avustralya gibi yaygın ve yoğun madencilik işlerinin yürütüldüğü metropollerde, çevre mevzuatı hükümlerine uyulup uyulmadığının ciddi, sıkı ve etkin bir biçimde denetlenmesini sağlayan işleyişlerin oluşumu sonucunda, ocak dizaynları ile ilgili mühendislik kavramları da değişim geçirerek açık işletme sınırları önemli değişimlere uğradı. Örneğin, eşdeğer metalik içerik ile benzer topografya ve geometriye sahip iki maden yatağından biri için 1970’li yıllarda açık işletme tercih edilirken, 1980’lerden itibaren diğeri için aynı şirketin yöneticilerince arazi islahı giderlerinin ağır yükü nedeniyle yer altı işletmesi kararı verildi.

Çevreci görüşler, kömür, petrol, doğalgaz ve uranyum gibi yakıt madenlerinden üretilen enerji ile barajlardan üretilen hidroelektriğin tümünün kullanımına ve ayrıca odun ile tezek yakımına, doğayı kirlettiği ve tahrip ettiği gerekçesiyle kökten karşı çıkmakta ve bugün birincil enerji üretimindeki payı binde 2’yi bile bulmayan güneş, rüzgar, jeotermal, med-cezir enerjisi vb. gibi yeni ve yenilenebilir enerji türleri ile yetinilmesini tüm insanlığa çözüm olarak öneriyorlar. Yeşilcilerin enerji politikalarının sonuç vermesiyle bizim gibi GOÜ’ün küçük ölçekli linyit ocakları kapanmaktadır. Ancak uç ürün değeri bazında 2 trilyon \$ hacmindeki yakıt madenleri pazarında paylaşım savacı veren ÇUŞ’ler, sorunun özünü saklayan sığ ve kısmi politik programları ciddiye almadan çalışmalarını sürdürmektedirler.

TEKELLEŞME VE DİKEY ENTEGRASYON EĞİLİMLERİ

Dünya madencilik sektörü, demiryolları, havayolları, denizyolları gibi kitlesel ulaştırma hizmetleri ile enerji sektörü gibi kendi özgül yapısından kaynaklanan nedenlerle de tekelleşme eğilimindedir. Örneğin “Batı Dünyası”nda yakıt madenleri dışında üretimin değer bazında yarısından fazlası, 39; 1/3’ünden fazlası, 15; 1/5’inden fazlası da 5 tüzel kişi tarafından gerçekleştirilmektedir. Söz konusu tüzel kişiler arasında bazı geri kalmış ülkeler ile bazı metropollerin kendileri de bulunmaktadır. Örnek verilecek olursa, “Batı Dünyası”ndaki demir cevheri üretiminin %42’si, blister bakırın %57’si, kalayın %56’sı ve altının %55’i birkaç ÇUŞ eliyle üretilmektedir.

Yakıt madenlerinde ise, tekelleşme daha da yoğun yaşanmaktadır. Örneğin 1989 itibarıyla, dünya ham petrol çıkartımının tonaj bazında 1/6’i, “yedi kardeş (seven sisters)in dördü (ARAMCO, RoyalDutch/Shell, EXXON ve BP) eliyle gerçekleştirilmişti. Ancak rafine ürün cirosu ile ilgili sıralamada, diğer üçü (CHEVRON, Mobil, ve TEXACO) ile beraber yedisi birden listenin başına yerleşerek dünya petrol türevleri üretiminin değer bazından 1/3’ünden fazlasını ciro etmişlerdir. Ancak bu şartlar altında bile paylaşım savaşı bitmemiştir. Yedisinin de birbirinin hisselerini almak için milyarlarca dolar harcanmaktadır. Çoğunluk itibarıyla,

yine bu yedisinin kontrolü altında bulunan doğalgaz ve kömürün çıkartımı ile pazarlanması sürecindeki görünüm de pek farklı değildir.

Büyüklerin küçükleri yutmasıyla başlayan tekelleşme sürecinin ileri aşamalarında, ÇUŞ'lar da kendi aralarında birleşerek daha da büyümekte ve ayrıca, bir anlamda müşteri-satıcı veya üretici-tüketici ittifaklarından oluşan farklı iş kollarındaki şirketler arası birleşmeler de gözlenmektedir.

Tekelleşmenin bir diğer yüzü ise, arama-ihzarat-istihraç-zenginleştirme işlemleri ile izabe, rafinasyon ve pazarlama gibi faaliyetlerinin tümünün birden tek bir ÇUŞ eliyle yürütülmesi anlamına gelen "dikey entegrasyon" eğilimleriyle biçimlenmiştir. Bu eğilimler, özellikle endüstriyel mineraller alanında, daha üst boyutlara sıçrayarak madencilik-metalurji ötesi sektörlerin madencilik faaliyetlerini de kendi bünyesi içine almalarına neden olmuştur.

Sonuç olarak;

Dünya ekonomisinde yüksek teknoloji kullanımının giderek yaygınlaşmasıyla, ekonomik yapı giderek hammadde-yoğun niteliğini yitirmekte ve kazanç sağlanan ticari ürünlerde giderek bir boyut küçülmesi görülmektedir. Dünya ticaret rakamları incelendiğinde; demir, bakır, çinko, kurşun ve kalay gibi geleneksel metallerin kullanımı düşerken, ileri seramik malzemeler, plastik ve polimer kökenli malzemeler gibi yüksek teknoloji malzemelerinin kullanımı giderek artmaktadır.

Çevre sorunları ve enerji fiyatlarının yüksekliği nedeniyle, hemen hemen tüm metallerde görülen ikincil üretim ve (Recycling) en şiddetli olarak alüminyum, demir çelik ve bakır sektörlerinde kendini hissettirmektedir. Birincil Alüminyum üretiminde gereken birim enerjinin % 5'i kadar bir enerji tüketimi ile hurda ürünlerin geri kazanılması giderek yaygınlaşmakta olup bugün Dünya Alüminyum talebinin % 50'si ikincil üretimden karşılanmaktadır.

Yeni Dünya Düzeninin getirdiği en önemli değişim; kaynakların kıt olması, çevre ve insan sağlığı için atıkların kontrol edilmesinin ön plana çıkması, üretimde ve kullanımda önemli teknolojik gelişmelerin sağlanması sonucunda, daha az hammadde ve yakıt ile temiz bir çevre içerisinde insanlık için maksimum faydanın sağlanması gelişmişliğin temel göstergesi olarak gösterilmesidir. Bugün, kişi başına hammadde ve enerji tüketimleriyle hararetle planlamaların yapılması gerçekçi değildir. Planlamalar; teknoloji alanında ve dünya ticaretindeki gelişmeler göz ardı edilmeden istenilen standartlara uygun özellikte ve miktarda hangi hammaddelerin ne zaman üretilmesi gerektiğini içerecek şekilde kısa, orta ve uzun dönemli olması gerekmektedir.

Madenciliğin gelişmesi, artık kapalı ekonomi dönemindeki gibi her dalda ve her projenin desteklenmesi yoluyla olmayacaktır. İhracata dönük sanayileşmede "rekabet edebilirlik" kıstası ön plandadır. Bu sebeple; rekabet gücü olabilecek dallarda, rekabetçi işletmecilik anlayışıyla yönetilen işletmelerde, sanayinin girdi, ara malı ihtiyaçları ile bütünleşebilen işletmelerde, yeni kurulacak, madenciliğe dayalı rekabetçi sanayi dallarında yer tutmayı hedef olarak gelişmek mümkün olacaktır.

KÖMÜR POLİTİKALARINDA GELİŞMELER

Dünya taşkömürü ticareti giderek artan bir trend göstermektedir. 1995 yılında 468 milyon ton olan taşkömürü ihracatı 1996 yılında %2.2'lik bir artışla 478.6 milyon ton'a ulaşmıştır. Bu artış trendinin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği tahmin edilmektedir. 1996 yılında Asya-Pasifik bölgesinde ithalat artmasına karşın Avrupa-Akdeniz bölgesinde düşmüştür.

Avustralya Dünya'da kömür ihracatında 140.40 milyon tonla ilk sıradadır. Bu ülkeyi sırası ile ABD, Güney Afrika, Endonezya, Kanada, Çin, Polonya, Kolombiya ve eski SSCB takip etmektedir.

Dünya kömür ithalatında en büyük pazarları başta Japonya olmak üzere Güney Kore, Tayvan, Hindistan, Hong Kong gibi Asya-Pasifik ülkeleri ile İngiltere, İtalya, Hollanda, Almanya başta olmak üzere AB ülkeleridir.

Deniz taşımacılığında en önemli yük kömürdür. Kömür ticaretinin %92'si deniz taşımacılığı ile yapılmaktadır. Dünya kömür ticaretindeki gelişmeler deniz yolu taşımacılığının tarifeleri belirlemektedir.

Uluslararası Enerji Ajansı IEA tarafından yapılan tahmine göre 1996 yılında 478.6 milyon ton olan dünya kömür ihracatı 2000 yılında 561.1 milyon tona ulaşacaktır. Yapılan tahminlere göre bu ihracat hacminin %60'ını buhar kömürü, geri kalanı koklaşabilir ithal kömür talebi oluşturacaktır.

Dünya kömür piyasasında fiyatlar; kömürün kalitesi, nakliye masrafları ve tedarik güvenliğini de içeren faktörlere bağlı olarak gelişmektedir. Koklaşabilir ve buhar kömürü pazarları birbirleriyle yakından ilgilidir. Buhar kömüründe piyasa fiyatlarının oluşmasında Avrupa ithalatçıların etkileri önemlidir. En önemli kömür ihracatçısı durumunda olan ABD'li üreticiler uluslar arası piyasaya kömür fiyatlarının kendilerini tatmin edecek ölçüde yükselmesi ve yerli talebin karşılanması halinde ilave üretim kapasitelerini devreye alarak girmektedir. Son yıllarda Asya-Pasifik-Pasifik bölgesinde kömür spot pazarı giderek önem kazanmaktadır.

Dünya Kömür Ticaretinde ve kömür fiyatlarında oluşan bu dengeler dikkate alındığında bazı ülkelerin Kömür Politikaları çok çarpıcı görünmektedir.

Almanya'da yer altı işletme yöntemi ile yapılan taşkömürü üretim maliyeti, ithal kömüre göre yüksektir. Üretime, devlet sübvansiyon uygulamaktadır. Alman Hükümeti, 1996 yılı itibarı ile termik santrallere verilen kömüre yapacağı sübvansiyonun tavanını 7.5 milyar DM, 1997-2005 yılları arasında ise 7 milyar DM olarak belirlemiştir. 2001 ile 2005 yılları arasında bu sübvansiyonun giderek azaltılması öngörülmektedir.

Fransa'da kömür sektörüne, 4.5 milyar Frank tutarındaki devlet yardımının yapılması Avrupa komisyonunca onaylanmıştır.

Macaristan'da enerji sektöründeki şeffaflığı artırmak üzere yerli kömür endüstrisi yeniden yapılandırma yoluna gidilmiştir. Hükümet, üretimi ve tüketici fiyatlarını kontrolüne almış ve işletmelere finansal destek sağlamıştır. Hükümetçe desteklenen işletmelerde üretim ve istihdam en yüksek seviyelere ulaşmıştır.

İspanya’da 1997 yılında hükümet ve elektrik sektörü ile yapılan çerçeve anlaşmasına göre, sübvansiyonla sürdürülen kömür üretiminin on yıl daha devam etmesi kararlaştırılmıştır. Bu çerçeve anlaşması, deregülasyonu ve elektrik fiyatının düşük tutulmasının hedeflemekte ve santrallerde kullanılacak yerli kömürün minimum %15 olmasını garanti etmektedir. Endüstriyel faaliyetler, sübvansiyon edilen bazı madenlerin kapatılmasının ertelenmesini gerektirmiştir.

Polonya’da 1990 yılı itibarı ile dondurulmuş olan kömür fiyatları şu anda serbest durumdadır. Markowski planına göre, Hükümet 1995 deki üretim seviyesini 130 milyon ton/yıl dan 2000 yılında 120milyon tona, 1995 itibarı ile 32 milyon ton/yıl olan ihracatı 2000 yılında 20 milyon tona düşürmeyi hedeflemektedir. Bu plan bütün partiler ve ayrıca, fazla miktarda işçi çıkarılmaması, sosyal hakların sağlanması ve yeni iş olanaklarının yaratılması koşuluyla sendika tarafından da desteklenmektedir.

Polonya Hükümeti tarafından 1996-2000yılları arasında bu tedbirler için, sosyal yardım da dahil, 5.3 milyar Ziloti karşılığı 2 milyar \$’lık bir kaynak gerektiği hesaplanmıştır. 1997’den sonra kömür endüstrisinde üretimle doğrudan ilgisi olmayan faaliyetlerin Weglokok’tan başlamak üzere kamuya ait ticari şirketlerin 1998 yılı sonuna kadar özelleştirilmesi öngörülmüştür. Bu özelleştirmeden edinilecek deneyimlerle, diğer işletmelerin özelleştirilmesine devam edilecektir. Kömür hazırlama tesislerinin ayrı şekilde özelleştirilmesi düşünülmektedir.

Çin’de hükümetin 2000 yılına kadar yerli talebi ve ihracatı arttırmaya yönelik planların hedefine ulaşması için belirlenmiş politikalar, merkezden idare edilen devlet madenlerinin geliştirilmesi yönündedir. Buna göre yeni maden işletmelerinin devreye sokulması ve mevcut işletmelerde de verimliliğin artırılması söz konusudur. 1997’de yeniden yapılanma gündeme gelmiş olup 14 adet devlet tekelindeki kömür işletmesinin dört grupta birleşmesi öngörülmüştür. Bu gruplar sırasıyla, kömür ticaretinden sorumlu “China Coal Industry Import Export Group”, kömür kullanımıyla ilgili “The China Coal Comprehensive Utility Group”, üretimle ilgili “The China Coal Construction and Development Group” ve maden makine ve ekipmanları ile ilgili “The China Coal Materials and Equipment Group” dur.

Rusya ve Ukrayna’da yaşanan ekonomik olumsuzluklar nedeniyle bu ülkelerin politikaları ile ilgili yorum yapılamamıştır.

ABD’de kömür, yerli enerji kaynakları içinde en büyük değere sahip olup, fosil enerji kaynakları arasındaki payı%94’dür. ABD’nin üretilebilir kömür rezervleri 1 trilyon varil petrol eşdeğeridir. Ülkenin birincil enerji ihtiyacının %90’ı fosil yakıtlardan elde edilmektedir. ABD ithal edilen petrole bağımlılığı azaltabilmek için yerli enerji kaynaklarının özellikle kömürün üretimine büyük önem vermektedir. ABD’de enerji üretiminde kömür en ucuz yakıt olarak diğer enerji kaynaklarının fiyatlarının ayarlayıcı bir rol oynamaktadır. Temiz Kömür Teknolojilerinin uygulanışı ile elektrik üretiminde kömürden büyük oranda haydanılmaktadır. ABD halen enerjinin %52 sini kömür ile çalışan termik santrallerden sağlamakta ve 2010 yılında bu oranı %62’ye çıkarmanın planlarını yapmakta ve yatırımlarını gerçekleştirmektedir.

ABD’nin Wyoming eyaletindeki büyük linyit rezervleri son 25 yıl içinde, ileri teknolojiler kullanılarak bulunmuştur. Ayrıca, ABD Enerji Bakanlığı, temiz kömür teknolojilerinin gelişmesini sağlayacak bir program çerçevesinde son 10 yıl içinde 6 milyar dolar düzeyinde para harcamış ve temiz kömür üreten prosesler geliştirmiş, temiz kömür üretmek için yatırım

yapan şirketlere önemli sübvansiyonlar uygulamıştır. Ayrıca, North Dakota ve Pittsburgh'da yer alan enerji araştırma merkezlerinde çok sayıda yüksek verimli yeni kömür teknolojileri ve kükürt arındırma sistemleri geliştirilmiştir. ABD'de kömürden enerji üretimi için yeni geliştirilen yakma teknolojileri, yüksek kalorili kömürleri yakmayı hedeflemişlerdir. Akışkan yatakta yakma sistemi enerji üretiminde önemli bir yer tutmaktadır.

OECD raporlarına göre, dünya fosil yakıt tüketimi 1993-2010 yılları arasında, yılda %2.2 oranında artış gösterecektir. Bu artışlar genelde jeolojik ve üretim şartları uygun, kömür ihraç eden ülkelerde olmaktadır. Üretimi düşen ülkelerde de açığın önemli bölümü yine kömürle dengelenmektedir.

TÜRKİYE MADENCİLİK SEKTÖRÜNÜN VE MADEN MÜHENDİSLERİNİN GÜNCEL DURUMU GENEL MADENCİLİK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME

Cumhuriyetle birlikte hedeflenen sanayileşme olgusu sonucu madencilik ön plana çıkarılarak ayrıcalıklı bir sektör olarak ele alınmış, birçok kurumun alt yapısı hazırlanmış ve kanun, tüzük, yönetmelikler hızla çıkarılarak yürürlüğe konulmuştur. Aynı anlayışın ilerleyen yıllarda devam ettiğini maalesef söyleyemeyiz. Günümüzde de madenlerimize dayalı sanayileşmenin yeterli düzeyde gerçekleştirilmemiş olması nedeniyle maden üretimimiz, mamul maddeye dönüştürülmeden ağırlıklı olarak ara ürün ya da hammadde boyutunda kalmıştır.

Ayrıca, 24 Ocak Ekonomik Kararları ile uygulamaya konulan ihracata dönük sanayileşme politikaları sonucunda; ithalat artışı engellenemediği gibi teşvikli ucuz ithal hammadde girdileri karşısında madencilik sektörü eşit olmayan koşullarda rekabet edemediğinden özellikle özel sektöre ait işletmelerin bir kısmı kapanmış veya gelişmeleri önlenmiştir. Sektörlerde her türlü soruna ve ihmale karşın kar edebilen kuruluşlarımız, kararlarını aramacılığa ve teknolojik gelişmelere ayırmamış, madenciliğin kendi yarattığı artı değer dahi madencilığe aktarılmamıştır. Bu olumsuz gelişmeler içinde maden üreticilerimiz birbirleriyle rekabete girmiş ve bunun sonucunda bir çok ürünün iç ve dış piyasalardaki değerleri neredeyse yarı yarıya düşmüştür. Bilinçsiz rekabet madencilik sektörünü, bilim ve teknoloji kullanımından, ileriye dönük planlamalardan uzak, işçi sağlığı, iş güvenliği ve çevreninde göz ardı edildiği bir anlayış içerisinde, her türlü iş makinesiyle herkes tarafından yapılabilir bir sektör haline getirmiştir.

Son 15 yıllık dönemde başta kömür ve demir cevheri ithalatı sonucu, hammadde ve ara ürün olarak ihraç edilen cevherlerden elde edilen gelir bu iki madene ödenen dövizden daha geride kalmıştır. 1998 rakamlarına göre toplam ihracatımız 531 milyon dolar, ithalatımız ise 858 milyon dolar olmuştur. 1999 Ocak-Ekim döneminde ihracat düzeyi 441 milyon dolar düzeyindedir. Gereken önlemlerin alınmaması halinde bu farkın ithalat lehine açılacağı kuşkusunu taşımaktayız.

Madenciliğimiz ülkemiz GSMH içindeki payı % 1 civarındadır. Madenciliğin GSMH içindeki payı ABD'de % 4.2, Almanya'da % 4.0, Kanada'da % 7.5, Avustralya'da % 7.7'dir. Türkiye, Madencilik Sektörüne ilişkin gerekli stratejileri geliştirmesi durumunda sektörün GSMH içindeki payı %4-5 düzeylerine çıkması kaçınılmazdır. Çünkü Türkiye'nin, önemli ölçüde madencilik potansiyeli ve Cumhuriyet ile birlikte gelişmiş, kurumsallaşmış kurumları vardır. Bu hedefe ulaşmak için oluşturulacak politikalar için gerekli bilgi, doküman ve tecrübe mevcut olup öncelikle yapılması gereken güçlü siyasi irade ile Sektöre ilgi duymaktır.

Dünyanın en büyük trona yataklarından birine sahip olmamıza karşın, tespit edildiği 1979 yılından bu yana Batılı tekellerin oyalama politikalarına göz yumulması nedeniyle bu rezervlerimiz bugüne kadar işletilememiştir. Tronaya ilişkin proje henüz fizibilite aşamasındadır. Ülkemiz dünya bor rezervlerinin %60'na sahip olmasına karşın dünya bor pazarındaki payı %23 civarındadır ve yıllardır bu alanda yeni pazarlara ulaşamamıştır.

Ülkemiz dünya krom rezervinin %1'inesahip olup ortalama 12 milyon ton/yıl olan dünya krom üretiminin de yaklaşık %3'ünü gerçekleştirmektedir. Dünyada ferrokromun büyük bir kısmı krom cevherinin elektrik ark ocaklarında indirgeme yöntemi ile üretilmekte, üretilen ferrokromun yaklaşık %75'i de paslanmaz çelik üretiminde kullanılmaktadır. Ülkemiz, kalite ve üretim olarak dünyada yıllardır ilk sıralarda yer almış olmasına karşın, cevherimizin büyük bir bölümü işlemeden hammadde olarak ihraç ettiğimiz için dünya pazarlarında etkin olunamamıştır.

Ülkemizde yılda ortalama 1 milyon ton krom cevherinin yaklaşık %20-30'u Eti Holding, %70-80'ni özel sektör tarafından üretilmektedir. Krom üretimimizin 250.000 tonu yüksek karbonlu ferrokrom üreten Eti Holding'in Elazığ, ve Antalya tesislerinde, 40.000 tonu sodyum bikromat ve bazik kromsülfat üretimi, 15.000 tonu refrakter ve döküm kumu olarak tüketilmektedir. üretilen ferrokromun ortalama olarak yılda 4.500 tonu MKE, Asil Çelik, Çemaş şirketlerinin tesislerinde kullanılmakta, geri kalanı ihraç edilmektedir.

Eti Holding'in ihraç ettiği ferrokromun yanı sıra özel sektörün ürettiği yılda yaklaşık 700.000 ton krom cevheri, hiçbir metalurjik işlem uygulanmadan ihraç edilmekte, bu cevherin ferrokroma dönüştürülmesi ile ortaya çıkan katma değerden ithalatçı ülkeler yararlanmaktadırlar.

Ülkemizde Eti Holding dışındaki krom üreticilerinin yıllardır ferrokrom tesisleri için yatırım yapmamalarının nedenlerinden biri elektrik enerjisi fiyatıdır. İthalata dayalı hurda demirin kullanıldığı ark ocaklarında tüketilen elektrik enerjisine özel tarife ile yıllardır indirim uygulanırken madencilere bu indirim sağlanmamıştır. Önemli bir yer altı kaynağı olan kromun katma değeri yüksek olan ferrokrom ve paslanmaz çelik haline dönüştürülerek ihraç edilmesi için özel sektör teşvik edilmelidir.

Çelik üretiminde dünyadaki oran % 70 entegre tesisler, % 30 elektrik ark ocakları şeklinde iken bu oran ülkemizde tam tersinedir. Entegre tesislerin yıllık demir cevheri ihtiyacı 9-10 milyon ton olup bunun yaklaşık 4 milyon tonu Yüksek fırınlar için işletilebilir demir cevheri rezervlerimiz, yıllardır rezerv geliştirme çalışmaları yapılmaması nedeniyle azalmıştır. Ülkemizde, 1 Milyar tonun üzerinde düşük tenörlü demir cevheri potansiyeli tespit edilmiştir. Bu potansiyel rezervler işletilebilir rezervlere dönüştürülmeli, cevher zenginleştirme projeleri geliştirilmeli ve teşvik edilmelidir. Mevcut tesisler modernize edilmelidir. Eğer bu çalışmalar kısa zaman içerisinde yapılmaması halinde işletilebilir rezervler tükeneceğinden hammadde gereksiniminde tamamen dışa bağımlılık kaçınılmaz hale gelecektir.

Son günlerde gündeme gelen borla ilgili gelişmeler, 150 yıllık anlayışta pek bir değişiklik olmadığını ortaya koyuyor. Sanayileşmiş ya da sanayileşecek bir ülkenin hayatiyetinde çok önemli yeri olacak boru, küçük hesaplara alet edilmemesi gerektiğine inanıyoruz. Son yıllarda Etibank Genel Müdürlüğü'ndeki gelişmeler dikkatle incelenmelidir.

Etibank Genel Müdürlüğü 26.01.1998 tarihli kararı ile Eti Holding A.Ş.'ne dönüştürülerek yeniden yapılanma sürecine sokulmuştur. Etibank bu yapılanma sonucu bünyesinde 7 A.Ş.

kurarak yeni KİT yapıları oluşturulmuş ve müessese, işletme, daire başkanlığı düzeyinde görev yapan organizasyon yapısı yükseltilerek yönetim kurulu, genel müdür, genel müdür yardımcıları, daire başkanlıkları olmak üzere 150'nin üzerinde yeni yönetim kadrosu yaratılmıştır. Bu yapılanmanın amacı olarak öne sürülen gerekçeler şunlardır.

1. Bankacılık bölümünün özelleştirilmiş olması nedeniyle Etibank isminin değiştirilmesi,
2. Yeni yapılanma ile işletme birimlerinin A.Ş. ye dönüştürülerek yetki ve karar mekanizmalarının yerinden yönetim ile sağlanması,
3. Ticari alanda daha profesyonel bir yapılanma
4. Ayrı şirketler haline getirilen yapıların daha kolay özelleştirilmesi

21.Yüzyıla girdiğimiz bugünlerde, 2 yıllık süreç içerisinde 1. madde de öne sürülen isim değişikliğinin dışında bu gerekçelerin hiçbirinin geçerli olmadığı açıkça görülmektedir.

- Yetki ve karar mekanizmaları birbirine girmiştir. Şirketler kendi başına davranmakta biri diğerini tanımamakta, şirketlerde alınan kararlar ve uygulamalardan ise bilgi akışı istenen düzeyde gerçekleşmemektedir. Sonuç olarak sevk ve idarede son derece çelişkili kararlar ortaya çıkmakta ve ciddi bir koordinasyonsuzluk yaşanmaktadır.
- Ticari alanda profesyonel bir yapılanma iddiası ise tamamen boşa çıkmış bir iddiadır. Şişirilmiş şirket yönetim kadroları ile profesyonel yapıyı bırakın normal günlük işlerin bile yürütümü çok başlıktan dolayı tıkanmıştır. Hukuki açıdan bakıldığında ise Danıştay 1.Dairesince yapılanma ile ilgili verilen karar çerçevesinde Etibank Madencilik kısmının bir Holding olamayacağı, şahıs hisselerinden dolayı Bor A.Ş.'nin yasalara aykırı bir durum oluşturduğu belirlenmiştir.
- Madencilik yapısı itibarıyla kendi alanı dışında (inşaat, nakliye, enerji, gıda vb.) bir çok sektöre kendi dinamiğinin yaklaşık 5 katı düzeyinde katma değer yaratan çok önemli bir sanayi faaliyeti olmasına rağmen, kendi içinde son derece zahmetli ve işletme riskleri yüksek olan bir sektördür. Dönem içerisinde Eti Holding özelleştirme idaresine müracaat ederek yeni oluşturduğu şirketlerden Gümüş, Bakır ve Krom da faaliyet gösteren şirketleri özelleştirmek üzere idareye devretmek istemiş ancak özelleştirme idaresinin yaptığı ön incelemeler sonunda, geçmişte Karadeniz Bakır İşletmelerinin özelleştirilmesinde yaşanan başarısızlıkta göz önüne alınarak idarece bu şirketlerin devri konusu neticelenememiştir. Sonuçta bu çabaların altındaki gerçek amaç ortaya çıkmıştır. Amaç dünya pazarlarında stratejik ve niteliğindeki ve kar marjı çok yüksek olan Bor ve ürünlerinin Etibank elinden çıkarılmasıdır.

Bor ve ürünleri konusunda istenilen amaca bugün ulaşamamış olması bir yana, Etibank Madencilik yapısı da deforme edilmiştir.

Uluslararası pazarlarda tüm gelişmiş teknolojik üretilere girdi olan rafine bor ve uç ürünleri konusunda üretimden yatırıma, pazarlamadan satışa bir master planı oluşturularak tek elden uygulanmalıdır.

Cumhuriyet tarihimizle özdeş metal madenleri ve endüstriyel mineraller üzerinde 64 yıllık deneyim ve birikime sahip olan Eti Holding'in bor madenciliği konusunda da uzun yıllar ülkemize daha büyük hizmetler verecek tek kuruluştur. Ancak Türkiye'deki diğer kamu iktisadi kuruluşları gibi idari, mali konularda birçok sorun yaşaması uluslar arası piyasada faaliyet gösteren Eti Holding'i ciddi sıkıntılara sokmuştur. Bu sorunların aşılması ve sağlıklı bir yapıya ulaşılması için çözüm önerilerinin kararlı bir siyasi iradenin uygulamasıyla gerçekleşeceğine inanıyoruz.

Bugün Ortadoğu ülkeleri için petrol, Türk Cumhuriyetleri için petrol ve doğalgaz ne ise bor'da ülkemiz için aynı önemde stratejik bir hammaddedir. Gelecekte çevre dostu ileri teknolojilerin hammaddesi olma özelliği nedeniyle daha da stratejik olacağı bilinmelidir. Çünkü bor geleceğin madeni olacaktır ve daha geniş bir alanda da fazla tüketilecektir. Özellikle çeliğin yerini almaya aday olan çevre dostu fiberglass sektörü ile deterjan sektöründeki gelişmeler dikkatle incelenmelidir. Türkiye Dünya Bor rezervlerinin %60'ına sahip bir ülke olarak bu kozu çok iyi kullanmalıdır. Borla ilgili yatırımlar desteklenmeli, hammadde olarak ihraç edilmesi yerine mamul madde ihracatına yönelik yatırımlara zaman kaybetmeden geçilmelidir. Bor üretimi ve ihracatı tek elden kamu tarafından yapılmalıdır. Bor türevlerini kullanacak sanayilerin kurulmasına destek verilmelidir.

Seydişehir Alüminyum tesislerinin kapasitesini arttırabilecek rezerv olmasına karşın yıllardır bu alanda yapılması gereken daha az enerji tüketen ileri teknoloji yatırımların yapılmaması nedeniyle her geçen gün alüminyum ürünlerinde dışa bağımlılık artmaktadır.

Türkiye'nin Bakır, Çinko, Kurşun rezervleri (Metal Cu, Zn, Pb) sırasıyla, 2.28, 2.29 ve 0.86 Milyon ton düzeyinde olup yeterince aranmamıştır. Ülkemizde bakır-çinko-kurşun üretimi özel ve kamu sektöründe yapılmakta özellikle kamu bakır madenciliği farklı farklı kurumlarca yürütülmektedir. Bu sektörde de gerekli rezerv geliştirme çalışmaları ile teknolojik yatırımların yapılmaması nedeniyle işletilebilir rezervler tükenmek üzeredir. Ayrıca bir çok işletme ekonomik tenörün altında çalışmaktadır.

Özelleştirme sonucu İranlılara satılan Çinkur gerekli konsantreyi yurt dışından getirmiş, bölgedeki madencilerden cevher satın almamıştır. Bunun sonucu olarak da Kayseri Bölgesinde kurşun-çinko cevheri işletmeleri kapanmıştır. Şimdi de Çinkur'un kendisi kapanma durumundadır ve bugün çinko üretimi durmuştur.

Madencilik Sektörü fiyat dalgalanmalarına ve işletme risklerine çok duyarlı bir sektör olup sadece özelleştirme ile maden işletmeleri verimli hale gelmez ve bu nedenle de küçültülmüş şirketlerin uluslar arası piyasalarda yaşayabilmesi mümkün değildir. Geniş ürün çeşidi olan, bu kapsamda makine ve teçhizatı ile personelinin hareket esnekliğine sahip, alternatif piyasalar yaratabilen, meslek içi eğitim programları uygulayabilen, aramadan-pazarlamaya kadar AR-GE yatırımlarına kaynak yaratabilen büyük madencilik şirketleri uzun süre varlıklarını sürdürebilmektedir. Ancak, özel sektör madenciliği, güçlü kamu madenciliğinin güvencesi altında istikrarlı üretim yapabilir. Bu kapsamda, Etibank, TKİ ve TTK'nın küçültülerek özelleştirilmesinin ve/veya kapatılmasının ne özel sektöre ne de ülke madenciliğine bir faydası olabilir. Bu nedenle, biz Maden Mühendisleri Odası olarak, hangi işletmelerin geliştirileceği hangilerinin kapanacağını veya tatil edileceği ile hangi yatırım ve işletme modellerinin uygulanacağına ilişkin sağlıklı politikaların oluşturulabilmesinin ancak öncelikle "Kamu Madencilik Kuruluşlarının Özerkleştirilmesi" ve her bir özerk kurumun kendi yapısına ve faaliyet alanına göre kendi politikalarını oluşturması ile mümkün olabileceğine inanmaktayız ve bu gerçek göz ardı edilerek Madencilik Sektörü bir Et-Balık Kurumunun veya herhangi bir bankanın özelleştirilmesi ile karıştırılmaması gerektiğine inanmaktayız.

Zonguldak Taşkömürü Havzası son yıllarda devamlı ülke gündeminde kalmıştır. 1980'li yıllara kadar sürekli artan satılabilir üretim (3.5 Milyon ton satılabilir üretim) o tarihten itibaren üretim hızlı bir şekilde düşmüştür (1 Milyon ton satılabilir üretim). Bu düşüşün en önemli nedeni jeolojik koşullar değil tamamen zamanında yapılması gereken yenileme, modernizasyon ve hazırlık yatırımlarını yapmayan, popülist politikalarla kurumun mali yapısı

ile birlikte çalışma dengesini bozan iktidarlardır. Bu anlayış içerisinde Havzanın sorunlarına çözüm getirilmediği gibi Türkiye Taşkömürü Kurumu kaderine terk edilmiştir. Bugün kuruma 4012 işçi alımı ile siyasi otoriteninTTK'nın kapanmaması yönündeki eğilimi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilse de öncelikle TTK özzerleştirilerek yeniden yapılandırılmalı, mali yapısının düzeltilmesi için borçları sıfırlanmalı, lavvar tesisleri dahil gerekli tüm yatırımlar bir program doğrultusunda gerçekleştirilerek üretim seviyesi eski düzeylerine çıkartılarak Demir Çelik Sektörünün koklaşabilir kömür talebi karşılanmalıdır. Ayrıca, Amasra B kömür sahası, 2x300 MW kurulu gücünde temiz kömür teknolojilerine dayalı termik santral projesi ile birlikte entegre proje olarak derhal projelendirilerek üretime başlanmalıdır.

2000 yılı itibariyle Ülkemizin linyit rezervleri 8.4 milyar, yıllık kömür üretimimiz 63 milyon ton civarındadır. Yapılan ileriye dönük enerji projeksiyonlarından linyit talebimizin her yıl artarak 2010 yılında 120 milyon, 2020 yılında da 192 milyon tona çıkacağı hesaplanmıştır. Bu üretim artışı mevcut termik santrallara ilave olarak yaklaşık 9000 MW kurulu gücünde santralların ekonomik şekilde kurulabilmesi ile mümkün olabilecektir.

1980 yılında 14 milyon ton olan linyit üretimi yaklaşık 5 kat artarak 63 Milyon ton seviyesine çıkmıştır. Bu artışın temelinde dağınık şekilde olan ruhsatların birleştirilerek havza madenciliğine geçilmesidir.

Türkiye dünya linyit üretiminde sekizinci , Avrupa'da altıncı büyük üretici durumda olup elektrik enerjisi talep artışı dikkate alınarak kömüre dayalı yeni termik santralların devreye girmesi ile Avrupa'da üçüncü, dünyada beşinci büyük üretici durumuna gelebilecektir. Sadece elektrik üretimine esas linyit üretimi dikkate alındığında elektrik enerjisi satış tarifesi bazında yaklaşık 2 Milyar dolar düzeyinde ekonomik değere sahiptir ve önümüzdeki kısa bir dönem içerisinde bu değerin 3 kat artması kaçınılmazdır. Ancak, 1980 sonrası dönemde linyit rezervlerinin geliştirilmemesi, kömür zenginleştirmede ve yakma sistemlerinde gerekli teknolojik gelişmelerin sağlanmaması nedeniyle enerjide dışa bağımlılık her geçen gün biraz daha artmış ve önümüzdeki dönemde de idari ve teknik yapılanmada gerekli önlemler alınmadığı takdirde bu artış devam edecektir.

Bugün, Türkiye Çimento Sektörünün 3milyon olan katı yakıt talebi, çevre ve insan sağlığına zararlı maddeler içeren, gelişmiş ülkelerde tehlikeli atık olarak nitelendirilen, kükürt değeri % 5-8, Kalori değeri 8000 Kcal/kg olan petrokoktan ağırlıklı olarak karşılanmaktadır. Çevre Bakanlığı'nın çimento sektörüne verdiği kontrol belgesi kapsamında ithal edilen petrokokun birim fiyatı 5-11 ABD dolar arasında değişmektedir. Ayrıca, ısınma sektöründe öncelikle büyük şehirler için kömür ithalatı 4 Milyon ton düzeyini bulmuş olup dünya kömür piyasalarından CIF 45-50 ABD Dolar/ton fiyat ile pazarlanan bu ithal kömür tüketiciye belediyeler kanalıyla 180 ABD Dolar/ton birim fiyat ile satılmaktadır. İthal kömürün teşvik edilmesi, kamu ve özel sektörün yapmış olduğu yatırımları atıl hale getirmiş ve ileriye dönük planlama çalışmalarını, rekabetçi şartlar temin edilemediğinden, engellemiştir.

Bu tablo, ülkemizdeki özel ve kamu sektörü kömür üreticilerini olumsuz yönde etkilemiş, ürettikleri kömürleri pazarlayamaz hale getirmiş ve bir çoğu kapanma noktasına gelmiştir. Katma değeri çok az olan ithal kömürün yeniden değerlendirilmesi gerekir. Türkiye'nin bir çok limanından kömür girmektedir. İthal edilen kömürlerin belirlenen standartlara uygun olup olmadığı konusunda ciddi soru işaretleri olduğu da bir gerçektir. Devletin katma değeri yüksek öz kaynaklarımızın değerlendirilmesi hususunda zaman geçirmeden karar vermesi

gerekir. Kömür ve demir cevheri ithalatına mutlaka fon getirilmeli petrokok ithalatı durdurulmalıdır.

Mevcut termik santrallerin ve santralleri besleyen kömür işletmelerinde yıllardır yapılması gereken yenileme, modernizasyon ve rehabilitasyon yatırımları, 3096 Sayılı Yasa kapsamında yürütülen İşletme Hakkı Devir çalışmaları nedeniyle yapılamamaktadır. Bu durumun devam etmesi halinde bir çok santralde ve kömür işletmesinde üretimin tamamen durması kaçınılmazdır. Ayrıca, Afşin-Elbistan İşletme Hakkı Projesi dikkate alındığında doğal kaynaklarımız, 3096 sayılı yasa kapsamında şirketlerin inisiyatifinde yıllarca projelendirilerek işletmeye alınamamaktadır. Bu kapsamda 3096 sayılı Yasa ile birlikte linyit madenciliğinin aramadan üretime kadar yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de son 10-15 yıl içerisinde önemli ölçüde altın rezervleri tespit edilmiş olmasına rağmen kamuoyunun siyanür kullanılmasını gerekçe göstererek yapmış olduğu baskı nedeniyle bu rezervlere ilişkin yapılmış projeler gerçekleştirilememiştir. Türkiye her yıl yasal olarak 1.6 Milyar ABD dolar düzeyinde altın ithal etmektedir. Ayrıca, yılda yaklaşık 2500ton siyanür ithal edilmekte, bu siyanürün 1000 tonu ETİ Holding Gümüşköy Tesislerinde gümüş üretiminde kullanılırken, geri kalan 1500 tonu madenciliğin dışındaki değişik sektörlerce kontrolsüz olarak tüketilmektedir.

Bu kapsamda;

Altın madenciliğinin diğer madencilik faaliyetlerinden soyutlanması bilimsel açıdan yanlıştır. Doğal kaynaklarımız ülkemiz için en yararlı olacak şekilde ulusal ekonomimizin hizmetine sokulmalıdır. Madencilik faaliyetleri özünde bir kamu hizmetidir. ve kalkınmamızın vazgeçilmez bir parçasıdır. Madenlerin aranması, işletilmesi ve çevre ile ilişkilerinin düzenlenmesi için mevcut mevzuat yetersizdir. Bu nedenle, günümüzdeki tereddütleri ortadan kaldıracak, çağdaş, ülkemiz çıkarlarını ön planda tutan yeni yasal düzenlemelerin demokratik katılımı ve ivedilikle ele alınması gereklidir.

Dünya mermer rezervi bakımından önemli bir yeri olan Türkiye, 650’ye varan renk ve doku kalitesine sahip mermer çeşitleri ile pazar şansı çok yüksektir. Ancak ihracat düzeyi olması gereken düzeyin çok altındadır. 1985 yılı sonrası, mermerin 3213 sayılı Maden Kanunu kapsamına alınması ile sektörde yatırım güvencesi için gerekli ortam sağlanmıştır. Çeşitlilik, kalite ve rezerv açısından zengin olan mermerlerimiz, son 10 yılda gelişen üretim teknolojilerinin ülkemizde uygulanması ile uluslar arası pazarlarda söz sahibi olmaya başlamıştır. 1985 yılından bu yana değer olarak yaklaşık 25kat artarak 1998 yılında da 128 milyon dolar ihracat ile maden ürünleri ihracatı içinde ilk sıralardaki yerini korumuştur. Mermer sektörü çok yakın zamanda, maden ihracatında ilk sırayı almaya adaydır.

Mermercilik sektörünün, altyapı, ara eleman eksikliği, üretimde standartlaşma, dış pazarlarda tanıtım eksikliği, ihracatın yeteri kadar profesyonelce yapılamaması, sektörün üst düzeyde örgütlenememiş olması gibi sorunları vardır. Bu sorunların devlet-sektör işbirliği içerisinde çözümlenmesi gerekmektedir.

Cam, Seramik ve Çimento sektörleri üretim bazında Dünya ve AB bazında önemli bir yere gelmiştir. Ancak, Endüstriyel Minerallerin rezerv durumları, dünya piyasalarındaki talep artışı dikkate alındığında, üretim değerleri rezerv değerleri ile kıyaslanamayacak ölçüde azdır. Gelecek de daha fazla ihtiyaç duyacağımız endüstriyel hammaddeler, haksız rekabet nedeni

ile yok pahasına ihraç edilmektedir. Ayrıca endüstriyel hammaddeler sektörümüzün yıllardır devam eden liman problemleri en kısa zamanda çözümlenmelidir.

Maden aramacılığı yıllardır ihmal edilmiştir. 1935 yılında bu amacı gerçekleştirmek üzere kurulan Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) özellikle 1980'lerden sonra uygulanan yanlış politikalar sonucu bu görevi yerine getiremez hale gelmiştir. Maden aramacılığı konusunda daha çok şeylerin yapılması gerektiğine inanıyoruz. Riski yüksek bir altyapı hizmeti olan maden aramacılığının kamu denetim ve kontrolünde yapılmasının en doğru yol olduğunu düşünüyoruz. Ancak yıllardır idari, teknik ve teknolojik yönden erozyona uğrayan bu kuruluş, bugünkü konumuyla bu işlevi yerine getirmesi mümkün görülmemektedir. MTA idari, personel, teknoloji ve finansman yönünden yeniden ele alınmalı, sadece "geçmişteki başarıları ile övünen bir kuruluş" olmaktan çıkarak, gelecekle ilgili nelerin yapılabileceğini planlayan programlayan bir kurum haline getirmelidir. MTA ülkemizin madensel hammadde potansiyelini ortaya çıkaracak, teknik ve teknolojik özelliklerini saptamak amacıyla kurulmuştur. Ancak günümüzde ağırlıklı olarak sıcak ve soğuk su arayan bir kuruluş haline getirilmiştir. Bu kuruluş yeni bir anlayış çerçevesinde yeniden yapılandırılarak asli görevine dönmelidir.

Madencilik Fonu 3213 sayılı Maden Kanununun 34.Maddesine göre ve sektörün finans yönünden desteklenmesi amacıyla kurulmuştur. Madencilik sektöründen bilanço karları üzerinden kesilen %5'ler fonu nasıl kaynağını teşkil etmektedir.

Ayrıca maden ihracattan %1 ithalattan ise %2.5 oranında kesilen miktarlar 1.1.1996 dan itibaren kaldırılmıştır. Madencilik sektöründen kesilen %5 ler tamamen bütçeye aktarılmakta, aktarılan miktarın küçük bir oranı fona ayrılmaktadır. Madencilik Fonu bütçe kapsamından çıkarılmalıdır. Çünkü bu miktarlar sadece madenciler tarafından ödenmektedir. 12.04.1999 da çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı ile Fon hesabından yerli demir cevherinin tren yolu ile taşınmadan doğacak giderlerin %40'ının Fondan karşılanması yaklaşık 10.5 milyon dolar gibi bir miktara ulaşmaktadır. Fonun bu gideri karşılanması halinde madencilere tahsis ettiği kredi miktarlarında ciddi bir azalma yaratacaktır. Aynı zamanda bu kaynak geri dönmeyeceği için Fon gelirleri de zaman içerisinde erime noktasına gelir.

Kamu İktisadi Teşekküllerinde yıllardan beri devam eden işlevsel ve yönetsel erozyon sürmektedir. Bu kuruluşlar, yıllardır yapılması gereken yatırımların yapılmaması sonucu tam kilitlenme noktasına gelmişlerdir. Çalışanlar da geleceklerinin belirsizliği nedeniyle ciddi motivasyon bozukluğu yaşamaktadır. Özelleştirme "her derde devadır" anlayışı terk edilerek, sektörün kendine has özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlayış devam ederse sektörün gelecekte daha büyük sorunlarla karşı karşıya kalacağı gerçeğini unutmamak gerekir.

Madencilik sektöründe gerek kamu gerekse özel sektörde çalışan meslektaşlarımız ciddi ekonomik sıkıntı içerisinde. Genellikle özel sektörde, arz talep dengesi bozulduğundan meslektaşlarımız düşük ücretlere mahkum olmaktadır. Özel sektör madencileri mühendis istihdamını kanuni vecibelerin yerine getirilmesi şeklinde değerlendirmemelidir. Bir çok maden işletmesinde hala ilkel yöntemlerle üretim gerçekleştirilirken, hala mühendisin üretime katkısının anlaşılmadığını belirtmek isteriz.

Kamuda çalışan üyelerimizin, ücretleri de bir çok mesleğin çok gerisinde kalmıştır. 657 sayılı kanun kapsamında çalışan mühendisler yoksulluk sınırının altında bir ücrete mahkum edilmişlerdir. Bu komik tablonun mutlaka düzeltilmesi, ülke ekonomisinde, sanayide önemli

yeri olan mühendisin eşit iş ve eşit ücret ilkesi dikkate alınarak maaş ve tazminatlarında iyileştirilmeler yapılması kaçınılmaz bir gerçektir.

Sonuç olarak Madencilik sektörü yılların ihmal edilmişliğinin sıkıntısını yaşamaktadır. Devletin yeni stratejiler oluşturarak hem bugünü hem de geleceği planlamasına ihtiyaç olduğu bir gerçektir. Gerekli müdahaleler yapılmazsa kan kaybı devam edecektir.

Gelir dağılımındaki adaletsizlik artarak devam etmekte ekonomik sıkıntıların faturası çalışan kesimlere yüklenmektedir. Bu olumsuz tablodan mühendislerde kendilerine düşen payı almaktadırlar. Çağdaş dünya ile ilişkilerini geliştirirken, Ekonominin girdiği darboğazdan ve kısır döngüden kurtulması için alınan kararların, sadece IMF ve Dünya Bankası önerileri doğrultusunda faturanın ağırlıklı olarak yıllardır ekonomik sıkıntı çeken çalışanların sırtına yüklenmesi ciddi sosyal problemler oluşturulacağı görüşündeyiz. Uzun senelerden beri devam eden bu anlayış terk edilmelidir. Bankaların içini boşaltılarak trilyonları götüren kesimlere öncelikle hesap sorulmalıdır. Odamız sektörümüzün ve meslektaşlarımızın sorunlarının çözümü doğrultusunda elinden gelecek çabayı ve katkıyı koymaya hazırdır. Yıllardır bu sektörün sorunlarının çözümü doğrultusunda yüzlerce aktivite gerçekleştirdik. Sektörün sorunları bellidir. Zaman kaybedilmeden adımlar atılması gerektiğine inanıyoruz. Şayet geç kalınırsa ülkemiz kısa vadede ciddi hammadde sıkıntısı ile karşı karşıya kalabilir.

Önümüzdeki dönemde en çok gündemde olacak konu, Türk mevzuatının AB mevzuatına uyarlanmasıdır. Bekleme süresi kaç yıl süreceği tam olarak kestirilememektedir. Elbette AB gerçeği özellikle tam demokratikleşmenin sağlanması açısından olumlu görülmektedir. Ancak tam demokratikleşme AB için değil 40-50 yıl önce kendi halkımız için gerçekleştirilmesi gerekmekte idi. Ayrıca kamu ağırlıklı Türkiye Madencilik Sektörünün AB mevzuatı karşısında durumunu tespit etmek öncelikle yapılması gereken bir çalışmadır. AB, Devlet Yardımları Sübvansiyonlar, Kamu İhaleleri, Rekabet Koşulları ile çevreye ilişkin alınması gereken önlemler direktifler ile kurallara bağlanmış olup, üye ülkelerin bu direktiflere uymak zorunluluğu bulunmaktadır. Bu kapsamda, madencilik sektörüne ilişkin tüm Yasa ve Yönetmelikler ile kamu kuruluşların ve mühendislerin durumu AB mevzuatına göre karşılaştırılarak gerekli stratejiler oluşturulması gerekmektedir.

MADENCİLİKTE HUKUKİ GELİŞMELER

Cumhuriyet Dönemi'nde devletin yeniden yapılandırılmasına paralel birçok yasal düzenlemeler getirilmiştir. 1950 Demokrat Parti iktidarı ile özel sektörün ve yabancı sermayenin de sıcak bakacağı bir maden kanunu hazırlama çalışmaları başlatılmıştır. 1954 yılında 6309 sayılı Maden Kanunu çıkarılmıştır. Uzun yıllar tartışmalara neden bu yasa, 1985 yılında 3213 sayılı Maden Kanunu'nun çıkışı ile yürürlükten kaldırılmıştır. 3213 sayılı yasa da çıktığı günden beri tartışılmaktadır. Aralıklı olarak yeni tasarılar hazırlanmakta, ancak bir sonuç alınamamaktadır.

Gerek 6309 ve gerekse 3213 sayılı yasaların sonlarında, "Maden Dairesi, bu kanun yürürlüğe girdikten sonra ülke düzeyinde teşkilatını kurar" denmesine rağmen, 1954'den günümüze kadar 45 yıl geçtiği halde, bu Teşkilat; hangi sebeplerle bilinmez kurulamamıştır. 22 bin ruhsatlı sahanın denetimi; bina sorununu çözememiş, yeterli kadrosu olmayan, baskıların ve politik müdahalelerin had safhaya ulaştığı bir ortamda 40-50 mühendis tarafından yürütülmeye çalışılıyor. Tabii ki hiçbir şey istenen boyutta yürümüyor.

1906 yılında çıkarılmış Taşocakları Nizamnamesi hala yürürlüktedir. Patlayıcı maddenin kullanılmadığı, inşaat sektörünün gelişmediği, ülkede mühendis sayısının sayılı olduğu bir ortamda çıkarılan bu nizamname, günümüz Türkiye’indeki katrilyonlara varan para boyutuna ve milyonlarca tonluk üretimine nasıl cevap verecektir; Tabii ki veremiyor. Birçok problemler, ölümcül kazalar, çevre problemleri devamlı gündemdedir.

1984 yılında çıkarılan “Maden ve Taşocakları İşletmelerinde, Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzük” ün de günümüz ihtiyaçlarına cevap vermediğini belirtmek isteriz. Tüzüğün ismini kapsayan alanların içinde yeterli düzeyde olmadığı, 6309 sayılı Maden Kanunu’nun yürürlükten kalkmasına rağmen, hala bu kanun hükümlerine atıfta bulunması, ağırlıklı olarak kömür konusunun işlenmesi gibi konular sıralanabilir.

Türkiye, her dönem, maden kanununu tartışıyor. Herhangi bir sonuca varılamıyor. Ne 6309 sayılı yasa, ne de 3213 sayılı yasanın lâıyğı ile uygulandığı söylenemez. 3213’ün birçok maddeleri formalitelerin yerine getirilmesi şeklinde değerlendiriliyor. Yasanın iyi uygulanabilmesi için, iyi bir denetim mekanizması olmalıdır. Maalesef bu mekanizma kurulmamıştır. Hayali arama raporları, buna bağlı olarak hayali rezervler ve bu rezervler üzerinde gerçekleri yansıtmayan işletme projelerinin bolca olduğu, bir gerçektir.

Maden sahalarını teknik yönden denetleyen fenni nezaretçilerin, yetki ve sorumlulukları yeterli düzeyde açık değildir. Teknik elemanın maaşını veren patronunu denetlemesi kolay olmasa gerek.

Her şey işverenin iki dudağı arasında. Ancak, sahada herhangi bir iş kazası olduğunda sorguya ilk alınan, tutuklanan ve mahkeme sonucu maddi olarak cezalandırılan kişi de maden mühendisidir. Bu konunun üzerinde düşünülmesi, daha sağlıklı zemine oturtulması gerektiğine inanıyoruz.

Madencilik sektörünü ilgilendiren yasa, tüzük ve yönetmelikler çeşitli kuruluşlar tarafından çıkarılmaktadır. Bazen bu tüzük ve yönetmeliklerde, madenciliğin yapılmasını engelleyen maddelerle karşılaşılıyor. Bir doğal kaynak için gösterilen hassasiyet başka bir doğal kaynağın üretilmesi engeller boyuta varıyor. Kurumlar arasında yeterli koordinasyonun sağlanmaması sonucu birçok madenci sıkıntıya girmekte ve üretimi gerçekleştirememektedir.

Yürürlükteki 3213 sayılı yasanın aksayan maddeleri değiştirilmeli, taşocakları, Maden Kanunu kapsamına alınmalı, 1984 yılında çıkarılan İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü, günün koşullarına göre, yeniden düzenlenmeli. Ayrıca madencilik sektörünü ilgilendiren, değişik bakanlıklar tarafından çıkarılan kanun, tüzük ve yönetmelikler iyi incelenmeli, üretimi engeller boyuttaki maddelere karşı çıkılmalıdır. Maden İşleri Genel Müdürlüğünün ülke düzeyinde teşkilatlanması için yasal altyapı hazırlanmalıdır.

MADENCİLİK VE ÇEVRE

İnsanlar, refah düzeylerini yükseltmek için, ilk çağlardan beri araştırma içerisinde olmuşlardır. Her zaman, yeni şeyler üretme ve insanlığın hizmetine sunma anlayışı ile hareket etmişlerdir. 1800’lü yıllarda Batı’da başlayan sanayileşme hareketi, üretim-çevre boyutunu, yani üretimin hava, su, toprak üzerindeki olumsuz etkilerini yaklaşık 100-150 yıl sonra gündeme getirmiştir. Çevreye verilen atıklar ekolojik dengenin bozulmasına neden olmuştur. 1950’li yıllarda bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için peş peşe kanun, tüzük ve

yönetmelikler çıkarmışlardır. Batı'daki bu gelişmeler ülkemizde 1970 yılların sonunda etkili olmaya başlamıştır. Çevre Müsteşarlığı, Çevre Kanunu ve ÇED Yönetmeliklerinin yanı sıra birçok tüzük ve yönetmelikler çıkarılarak uygulanmaya konulmuştur. Söz konusu yasa ve yönetmelikler, madencilğin faaliyet alanı ile özellikle kömür gibi madencilik ürünlerinin kullanım alanlarını sınırlandırmıştır.

Artık hiçbir üretim, “Ne pahasına olursa olsun yapılmalıdır.” noktasında değildir. Üretim gerçekleştirilirken mutlaka çevre boyutu düşünülmesi, hesaplar bu doğrultuda yapılmalıdır.

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin sanayileşmeden vazgeçmesi mümkün değildir. Çünkü gelişmiş ülkeler bugün buldukları refah düzeyine ulaşmalarını sanayileşme ile sağladıkları bir gerçektir. Sanayileşmiş ülkeler, Türkiye'nin tükettiği demir, bakır, krom ve enerjinin 4-5 katını tüketmektedir.

Ülkemizde birçok yatırım yapılırken çevre boyutu düşünülmemiştir. Ancak bu üretimlerin gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır. Örneğin; yüz milyonlarca ABD dolarına mal olan termik santrallerin çevreye verdiği zararlar göz ardı edilemez. Çağın gereklerine göre yatırımlar yapılmalı ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri ortadan kaldırılmalıdır. Bu yaklaşım yeni kurulan ve eskiden kurulmuş olan bütün tesisler için geçerlidir. “Türkiye’de gerekli denetim yapılamaz, geçmişte bunun örnekleri vardır” anlayışı ile sanayi tesislerine gerçekleri araştırmadan karşı çıkma Türkiye'nin menfaatlerine değildir. “Kaliteleri düşük, kükürt oranları yüksektir” gerekçesiyle yerli kömürlerimize karşı çıkmak, ithal kömürü gündeme getirmiştir. Bugün 9.5 milyar ton kömür rezervlerimizin olmasına rağmen, ithal kömüre dayalı termik santrallerin kurulması çalışmaları, Türkiye'nin halen enerji konusunda yaklaşık %60 dışa bağımlılığını daha da arttıracaktır. Aynı zamanda katma değer ve dövizin yurt dışına gitmesine neden olacaktır.

Madencilik-Çevre ilişkilerinde görüş belirtmek ülkemizde moda haline gelmiştir. Bilgi sahibi olmadan, fikir sahibi olmak, yüzeysel bilgilerle görüş belirtmek hiç kimseye bir şey kazandırmayacağı gibi, daha fazla dışa bağlı olmayı ve daha az sanayileşmeyi, daha fazla döviz kaybını beraberinde gündeme getirecektir.

Maden Mühendisleri Odası bir ihtisas kuruluşudur. Temel amacı üretimi savunmaktır. Bu savunma, ekolojik dengenin bozulması, çevrenin zarar görmesi biçiminde değildir. “Üretim-çevre dengesinin mutlaka kurulması” ilkesi temel şarttır. Temel politikasını bu mantık üzerine kurmuştur. Batının Türkiye'ye yaklaşımını önceki bölümlerde dile getirmiştik. Teknolojik yatırımların yapılmaması, üretimin hammadde düzeyinde kalması hususunda nasıl zorluklar çıkardıkları bilinmektedir. Türkiye, refah düzeyini, milli gelirini çağdaş ülkelerin seviyesine çıkarılabilmesi için kaynaklarını çağın gerçeklerine göre üretmeli, çevreyi de korumalıdır.

MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE EĞİTİM

Cumhuriyet dönemi öncesi Osmanlı İmparatorluğu'nda maden mühendisi yetiştiren kurum yoktur. O dönemde çok az sayıda olan mühendisler, Avrupa'da tahsil görmüş kişilerdir. İlk maden mühendisi İbrahim Ethem Paşa'dır. Osmanlı Dönemi'nde maden üreten ustalara “Taş Ustası” tabiri kullanılmaktadır. İlk maden mühendisi yetiştiren okul 1924 yılında Zonguldak'ta kurulmuştur. Bu okuldan 70 civarında meslektaşımız mezun olmuş ve okul 1932 yılında, bu kadar maden mühendisi yeter gerekçesiyle, kapatılmıştır. Cumhuriyetin 30'lu yıllarında özellikle Avrupa'ya gönderilen öğrenciler, Maden Mühendisliği tahsili

görmüşlerdir. İhtiyaç bu mühendislerle karşılanmaya çalışılmıştır. Gerek Zonguldak'daki yüksek okuldan mezun olan ve gerekse yurt dışında okuyan değerli mühendislerin madencilik sektörüne gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Maden mühendislerinin sektöre girmesiyle plan proje fizibilite kavramaları yerleşmiş, madencilik yeni bir boyut kazanmıştır. İTÜ Maden Fakültesinin kuruluşunu, ODTÜ ve H.Ü Maden Mühendisliği Bölümleri izlemiştir. 70'li yıllarda Eskişehir ve Zonguldak'dan sonra, diğer bölümlerin açılışı ile bugünkü 15 bölüme ulaşmıştır.

Bu bölümlere her yıl 1000 civarında öğrenci alınmaktadır. Odamıza da yılda ortalama 300 civarında meslektaşımız katılmaktadır.

Madencilik sektörü özellikle son yıllarda ciddi sıkıntılar içerisinde. Yeterli düzeyde aranmadığını belirttik. Kamu yatırımlarının yapılmadığı ve özel sektörün de kamunun boşluğunu dolduracak yatırımı gerçekleştirmediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Gerekli altyapı hazırlanmadan açılan bu bölümler, şu anda, ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Madencilik sektörünün bugünkü ihtiyacından çok fazla sayıda meslektaşımızın aramıza katıldığını belirtmek isteriz. Yeni bölümler açılmamalı ve açılmış, ancak öğretim kadrosu ve altyapı hizmetlerini veremeyen bölümlere zaman geçirilmeden gereken yatırımlar yapılmamalıdır. Belli düzeye ulaşamayan bölümler kapatılmalı, öğrenciler diğer maden mühendisliği bölümlerine aktarılmalıdır. Bugün sayıları 6500'e yaklaşan meslektaşımızın arasında, madencilik sektöründe iş bekleyen ve iş bulamadığı için başka alanlarda iş arayan yüksek oranda meslektaşımız mevcuttur. Bazı bölümlerde eğitim programları yeniden ele alınmış ders programları yeniden düzenlenmiştir. Bütün bölümlerin, ders programlarını çağın gereklerine göre, yeniden düzenlemesi kaçınılmazdır.

Teknikerlik ve teknisyenlik mesleklerinin görev, yetki ve yükümlülükleri iyi tarif edilmemiştir. Madencilik sektöründe ara elemana gerçekten ciddi ihtiyaç olduğu görüşümüzü tekrarlamak isteriz.

1935 yılında ve daha sonra kurulan madencilik sektöründeki kamu kurumlarının meslek içi eğitim konusunda çok önemli katkıları olmuştur. Bunların başında MTA gelmektedir. Ancak bugün bu görevleri çeşitli nedenlerle yerine getirmedikleri, getiremediklerini de üzülenek belirtmek isteriz. Bu hususta çok ciddi bir boşluk doğduğu bir gerçektir. Odamız elinden gelenleri yapmaya çalışıyor. Ancak beklenen desteği gördüğünü maalesef söyleyemeyiz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, Madencilik Sektörüne ilişkin gerekli stratejileri geliştirmesi durumunda sektörün GSMH içindeki payı % 4-5 düzeylerine çıkacağı bir gerçektir. Ancak;

a- Madencilik Sektörüne ilişkin Yasa ve Yönetmelikler yetersiz ve birbirleriyle çelişki içermesi; bürokrasiyi artırmakta, anlaşmazların çözümünde zaman kaybedilmekte, farklı Kanunlara tabi olan Bakanlıklar ile Kurumlar ve Kurumların birbirleri arasındaki koordinasyon eksikliği yatırım tutarını ve iş programını önemli ölçüde etkilemektedir. Böyle dağınık yapıdaki madencilik sektöründe stratejiler geliştirilemez.

b) Yürürlükteki 3213 sayılı yasanın aksayan maddelerinin değiştirilmesi, taşocakları, Maden Kanunu kapsamına alınması, 1984 yılında çıkarılan İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü, günün koşullarına göre, yeniden düzenlenmesi, ayrıca madencilik sektörünü ilgilendiren, değişik bakanlıklar tarafından çıkarılan kanun, tüzük ve yönetmelikler iyi

incelenerek, üretimi engeller boyuttaki maddelere karşı çıkılması, Maden İşleri Genel Müdürlüğünün ülke düzeyinde teşkilatlanması için yasal altyapı hazırlanması gerekmektedir. Ancak, bugün gelişmekte olan Türkiye'nin ucuz, güvenilir ve yeterli miktarda enerji talebinin karşılanması yönelik politikalar, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nı aşmış olup ETKB'nin gündeminde her zaman enerji sorunu bulunmaktadır. ETKB bugünkü yapısıyla madencilik sorunlarının çözümüne ilişkin yasa ve yönetmelik değişikliklerini gerçekleştirememektedir.

c) Madencilik farklı Bakanlıklar bünyesinde ayrı Yasalar ile yürütülse de madencilik sorunları ortaktır. Ülke içi taşıma maliyeti ocak içi üretim maliyetinin çok üzerinde gerçekleşmekte, arama çalışmaları finansman ve teçhizat yetersizliğinden yapılamamakta, MTA'nın aramalarda işlevsiz hale getirilmiş olması nedeniyle gerekli rezerv geliştirme ve teknolojik araştırma çalışmaları yapılamamaktadır. Önemli ölçüde enerji üreten ve tüketen bir sektör olan Madencilik Sektörüne; elektrik, su, yol, liman ve pazarlama gibi altyapı hizmetlerinde hiç bir teşvik sağlanmamaktadır.

d) Cumhuriyet ile birlikte gelişmiş, kurumsallaşmış kurumlar olan ve bugün farklı Bakanlıklar altında çalışan TKİ; ETİ HOLDİNG, TTK; MTA, TDÇİ; KBİ gibi büyük madencilik Kuruluşlarına yeterli düzeyde sahip çıkılamamaktadır.

1935 Yılında 2804 ve 2805 Sayılı Yasalar ile MTA ve Etibank'ın kurulması ile birlikte Madencilik kısa bir zaman içerisinde her alanda patlama yaptı. 1978 Yılında 2172 Sayılı Yasa ile Linyit Ruhsatlarının birleştirilerek havza madenciliğine geçilmesi ile linyit üretimi 5 kat arttı. Yine aynı Kanun kapsamında Bor ruhsatlarının Etibank'a devredilmesi ile birlikte Bor ihracatı 10 kat arttı. 1985 yılında Mermerin 3213 Sayılı Maden Kanunu kapsamına alınmasıyla Mermer Üretimi değer bazında 25 kat arttı. Ayrıca, 1960'lı yıllarda, 1961 Anayasa'sının getirdiği demokratik ortamda, Madencilik dayalı sanayi yatırımlarının büyük bir kısmı o yıllarda gerçekleştirildi.

Bu gelişmeler göstermektedir ki, Siyasi otoritenin Madencilik sadece yasal ve kurumsallaşma bazında ilgi göstermesi halinde çok kısa bir zaman içerisinde Sektör patlama yapabilecektir.

Bu nedenle, Madencilik bütünü kamu ve özel sektör kuruluşlarını bünyesinde toplayan bir "MADENCİLİK BAKANLIĞI'NIN" kurulması, kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması, gelecekle ilgili stratejilerin tek elden oluşturulması olasılığını sağlayacaktır.

Ancak, bu Bakanlığın kurulması Maden İşleri Genel Müdürlüğü gibi sürümce de bırakılmamalı, tüm teşkilat yatayda ve düşeyde en kısa zamanda yapılandırılmalı, kurulmadan önce her boyutuyla tartışılmalıdır.

Madencilik sektörü istihdam yaratır, kırsal kesimden büyük şehirlere göçü büyük oranda önler, madencilik yapılan bölgeler sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan oldukça hızlı kalkınır. Madencilik yol, elektrik, haberleşme gibi altyapı hizmetlerini kırsal kesime taşır. Madencilik sanayinin itici gücü olup hem madencilik dayalı sanayileşmeyi teşvik eder hem de teknoloji kullanılarak yapıldığından imalat sektörlerini geliştirir.

Önümüzdeki dönemde Madencilik, başta bor, trona, krom, bakır, mermer, demir, endüstriyel hammaddeler ve kömür gibi madenlerin üretimini ve bunları uç ürüne dönüştüren kimya, metalurji, inşaat ve enerji sektörlerini geliştirecektir.

MADEN MÜHENDİSLERİ ODASININ MADENCİLİK SEKTÖRÜNÜN YAPILANDIRILMASINA İLİŞKİN TEMEL PRENSİBİ

Madencilik Sektörü fiyat dalgalanmalarına ve işletme risklerine çok duyarlı bir sektör olup sadece özelleştirme ile maden işletmeleri verimli hale gelmez ve bu nedenle de küçültülmüş şirketlerin uluslararası piyasalarda yaşayabilmesi mümkün değildir. Geniş ürün çeşidi olan, bu kapsamda makine ve teçhizatı ile personelinin hareket esnekliğine sahip, alternatif piyasalar yaratabilen, meslek içi eğitim programları uygulayabilen, aramadan-pazarlamaya kadar AR-GE yatırımlarına kaynak yaratabilen büyük madencilik şirketleri uzun süre varlıklarını sürdürebilmektedir. Ancak, özel sektör madenciliği, güçlü kamu madenciliğinin güvencesi altında istikrarlı üretim yapabilir. Bu kapsamda, Cumhuriyet ile birlikte gelişmiş, kurumsallaşmış kurumlar olan ve bugün farklı Bakanlıklar altında çalışan TKİ; ETİ HOLDİNG, TTK; MTA, TDCİ gibi büyük madencilik Kuruluşlarının küçültülerek özelleştirilmesinin ve/veya kapatılmasının ne özel sektöre ne de ülke madenciliğine bir faydası olabilir. Bu nedenle, hangi işletmelerin geliştirileceği hangilerinin kapanacağını veya tatil edileceği ile hangi yatırım ve işletme modellerinin uygulanacağına ilişkin sağlıklı politikaların oluşturulabilmesi ancak öncelikle **“TEK BİR BAKANLIK ALTINDA YAPILANDIRILACAK KAMU MADENCİLİK KURULUŞLARININ ÖZERKLEŞTİRİLMESİ”** ve her bir özerk kurumun kendi yapısına ve faaliyet alanına göre kendi politikalarını oluşturması ile mümkün olabilir.

Son söz olarak, biz Maden Mühendisleri Odası olarak, ülkemiz için yeni temiz sayfaların 21.yüzyılda açılmasını temenni ediyoruz. Barış, özgürlük, kardeşlikten yana, mühendislerin denetim ve kontrolünde bilim ve teknolojilerin uygulandığı üretimden yana, hukukun üstünlüğünün yerleştiği, demokratik, insan haklarına saygılı bir yönetim anlayışında sanayileşmiş aydınlık bir Türkiye özlemi içerisinde umutlarımızı çalışma azmimiz ile birlikte 21.yüzyıla taşıdığımızı belirtmek isteriz.

Şubat 2000

Maden Mühendisleri Odası

Yönetim Kurulu

REFERANSLAR :

1. Prof.Dr.Gülten Kazgan, "Yeni Ekonomik Düzende Türkiye'nin Yeri" Nisan 1995, 2.Basım, Altın Kitaplar Yayınevi
2. Peter.F.Drucker "Yeni Gerçekler" ,Türkiye İř Bankası Kültür Yayınları, 1992, Ankara
3. Server Tanilli," Devlet ve Demokrasi", Say Yayınları, 5.Baskı, 1988
4. T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Türkiye 2.Madencilik Őurası", 11-13 Kasım 1993, Ankara
5. TMMOB, "KİT ve zelleřtirme Sempozyumu" Ankara, 23-24 Temmuz 1993, TMMOB Yayınları,
6. TÜRKİYE-AT Mevzuatı Uyumu Sürekli zel İhtisas Komisyonu Raporları, DTP, Kasım 1995
7. TMMOB, "Küreselleřmenin Ekonomik,Sosyal, Siyasal, Kültürel Boyutları" Mayıs1998, TMMOB Yayınları
8. TMMOB Maden Mühendisleri Odası, "Cumhuriyet Dönemi ve Madencilikimiz" Ocak-Şubat 1999, Madencilik Bülteni Sayı 56, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayını
9. TUSİAD-"21.Yüzyıla doğru Türkiye: Geleceği dönük bir atılım stratejisi" Kasım 1992, Yayın No: TÜSİAD T/92.11.55
10. TMMOB Maden Mühendisleri Odası "2000'e 5 Kala Dünya Madencilik Sektörünün Genel Görünümü", TMMOB Birlik Haberleri, Mart 1996
11. Yalçın ÇİLİNGİR, Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik 4. Kongresi
12. Burhan ULUTAN, Etibank (1935-1985)
13. Kadri YERSEL, Madencilikte Bir mr
14. Doç.Dr. Ođuz OYAN, Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik 12. Kongresi
15. Savaş DİLEK,TMMOB Jeoloji Müh.Odası Bülteni Sayı 98/1-2
16. Fuat İ. KARAYAZICI, Mining in Türkiye Minerals Industry International Bulletin of the Institution of Mining and Metallurgy, Kasım 1997.
17. Türkiye 1.Enerji Őurası 3.Alt Komisyonu Raporu, 1999,İstanbul